

Jaarverslag TIB

20
23

Dit jaarverslag is voorzien van een geheime bijlage. Deze bijlage bevat staatsgeheimen en mag daarom niet publiek bekend gemaakt worden. De bijlage is wel in te zien door de leden van de Commissie voor de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten van de Tweede Kamer. In de geheime bijlage worden enkele onderwerpen waaronder kabelinterceptie en strategische hackoperaties meer inhoudelijk besproken.

Voorwoord

Per 1 april 2023 ben ik begonnen als nieuwe voorzitter van de TIB. De afgelopen jaren is een stevig fundament gebouwd door mijn voorganger, de leden van de commissie en de medewerkers.

Op deze plaats wil ik daar een welgemeend compliment voor uitdelen.

In mijn kennismakingsperiode heb ik gezien dat de beide diensten, de AIVD en de MIVD, zich krachtig inzetten voor onze nationale veiligheid en onze democratische rechtsorde. Dat is mooi om te zien. Dat weerspiegelde zich ook in de omvang van het werk voor de TIB. Het afgelopen jaar heeft de TIB ongeveer 3.400 verzoeken, dat is bijna 500 meer dan vorig jaar, beoordeeld. Dat is een aanzienlijke toename en wat mij betreft een teken van de kracht en inzet van de diensten. De voorgestelde inzet van alle bevoegdheden is in ruim 95% van de gevallen rechtmatig beoordeeld door de TIB. Dat ligt dus anders in iets minder dan 5% van de gevallen. Maar van die laatste gevallen wordt bij een aangepast verzoek alsnog een aanzienlijk deel, ongeveer de helft, als rechtmatig beoordeeld. Ik zie deze cijfers als een teken van taakvolwassenheid aan ieders zijde.

Bij sterke diensten hoort immers ook een stevige toetsingscommissie.

Het afgelopen jaar is geopolitiek gezien veel gebeurd, met de nog immer voortdurende oorlog in Oekraïne en de aanslag in Israël en de daaropvolgende oorlog in Gaza als meest in het oog lopende actualiteiten.

Dat weerspiegelde zich ook in de verzoeken die de TIB voorgelegd kreeg. Daarnaast besteden de diensten ook aandacht aan criminele ondermijning, Rusland en China, radicalisme, islamitisch terrorisme, rechts-terrorisme, anti-institutioneel extremisme, spionage, het Caribisch gebied, ongewenste buitenlandse inmenging en economische veiligheid, industrie-veiligheid, cyberdreiging en contra-proliferatie en militaire technologie, zo bleek uit de ingediende verzoeken.

In Nederland hebben zowel de Tweede Kamer als de Eerste Kamer zich gebogen over de Tijdelijke wet, gericht op landen met een offensief cyber-programma, bulkdatasets en overige specifieke voorzieningen. Dat betekent dat er een nieuw en complex deel aan een toch al complexe wet, de Wiv 2017, zal worden toegevoegd. Voor de samenleving en de politiek is het nauwelijks meer te volgen. Vooral de verhouding tussen de vergaande bevoegdheden die de diensten nu al hebben en wat daar nog bij komt als de Tijdelijke wet in werking treedt, is niet eenvoudig uit te leggen. De gevolgen zijn op dit moment voor de TIB overigens nog niet in volle omvang te overzien. De diensten kunnen straks onrechtmatigheidsoordelen ten aanzien van de onderwerpen waar de Tijdelijke wet op ziet, door het indienen van een beroepsschrift aan de Afdeling

Bestuursrechtspraak van de Raad van State, voorleggen. Vanzelfsprekend is de TIB zich aan het voorbereiden op mogelijke procedures.

In 2023 is de TIB met beide diensten in gesprek gebleven over de onderwerpen waar de TIB, soms op onderdelen, anders tegenaan kijkt. Het gaat dan bijvoorbeeld om de noodzaak en omvang van de inbreuk op grondrechten. Andere voorbeelden zijn de beschrijving van de geplande inzet om technische risico's bij hackoperaties te kunnen beoordelen of de proportionaliteit van interceptie van een flinke hoeveelheid klantkanalen op de kabel. Dat leidt tot beter inzicht in ieders positie en ook tot positieve resultaten. Daarnaast leveren medewerkers van de TIB een bijdrage aan de interne opleiding van de diensten, met als doel om de juridische kwaliteit van de verzoeken die worden ingediend te verbeteren.

Met het oog op de verdere toekomst van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten, is het afgelopen jaar een hoofdlijnennotitie verschenen. Daarin wordt ook aandacht besteed aan de inrichting van toetsing en toezicht in de toekomst. Daarover zullen de komende jaren nog meerdere gesprekken plaatsvinden.

Kortom, er is nog genoeg werk aan de winkel. Ik zie uit naar de komende periode!

Anne Mieke Zwaneveld
Voorzitter TIB

Samenvatting

Het jaar 2023 stond voor de TIB in het teken van de balans tussen bescherming en inbreuk op grondrechten. Die balans stond centraal bij de 3.383 verzoeken die de TIB in 2023 beoordeelde. Dat is een forse stijging (16,6%) ten opzichte van de 2.902 verzoeken die in 2022 werden beoordeeld.

In 95,6% werd de inzet van bevoegdheden als rechtmatig beoordeeld. In 4,4 % was dat niet het geval. Het percentage onrechtmatigheidsoordelen is ten opzichte van vorig jaar enigszins gestegen. In de helft van de onrechtmatigheidsoordelen werd door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD) een aangepast verzoek ingediend dat hierna alsnog als rechtmatig werd beoordeeld.

Verzoeken bevatten vaker onvoldoende informatie om tot een oordeel over de rechtmatigheid te kunnen komen. Verzoeken van de AIVD lijken minder volledig te zijn dan de jaren daarvoor. De TIB heeft hier gedurende het jaar aandacht voor gevraagd aan met name de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna: BZK) en de dienstleiding van de AIVD. Ook is te zien dat de TIB vaker tot een onrechtmatigheidsoordeel is gekomen wegens het onvoldoende motiveren en/of ontbreken van de noodzaak om een bijzondere bevoegdheid in te

zetten. Tevens valt op dat de diensten steeds vaker de spoedprocedure inroepen. Ook werd er wekelijks aan de TIB verzocht om een deel van de verzoeken (11,8%) met voorrang te behandelen. Die laatste verzoeken zijn afkomstig van de AIVD.

De TIB heeft in 2023 meerdere verzoeken beoordeeld met betrekking tot snapshotten, het verwerven van momentopnamen van data door middel van kabelinterceptie. De verzoeken zijn zowel rechtmatig, als niet rechtmatig beoordeeld. In alle beslissingen ging het vooral om de verhouding tussen de omvang van de te verwerven hoeveelheid data en het mogelijke gebruik daarvan enerzijds en de vereisten van proportionaliteit en gerichtheid anderzijds.

Ook heeft de TIB meerdere verzoeken beoordeeld die betrekking hebben op de verwerving van bulkdatasets en voorgenomen wijze van de relevantiebeoordeling daarvan. De TIB heeft alleen een rechtmatigheidsoordeel uitgesproken als in het verzoek de waarborg is opgenomen dat de relevantiebeoordeling zal worden uitgevoerd op een wijze die door de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (hierna ook: CTIVD) rechtmatig wordt beoordeeld. Hiermee wordt uitgesloten dat de diensten een te verwerven bulkdataset later in zijn geheel relevant zullen verklaren.

In het eerste kwartaal is een aantal hackoperaties als niet rechtmatig beoordeeld in verband met onvoldoende informatieverstrekking aan de TIB over

de daaraan verbonden technische risico's. Na gesprekken hierover is dit verslagjaar door de diensten een (nieuw) raamwerk voor het beschrijven van de technische risico's vastgesteld. Dit raamwerk is deel uit gaan maken van deze verzoeken.

Net als in de voorgaande jaren heeft de TIB meerdere verzoeken ter beoordeling voorgelegd gekregen, waarbij de diensten voornemens waren de hackbevoegdheid in te zetten op uitsluitend strategische gronden, dus louter om met het oog op de toekomst een positie te verwerven. Twee verzoeken die rechtmatig zijn beoordeeld, zullen worden besproken.

Door de TIB zijn gedurende het jaar nadere uitgangspunten geformuleerd bij de beoordeling van verzoeken. De TIB heeft deze uitgangspunten aan de diensten tijdens overleggen en in beslissingen kenbaar gemaakt omdat dit ziet op terugkerende onderwerpen.

Vermeldenswaardig is nog dat op 1 oktober 2023 het convenant 'toetsing stomme tap' in werking is getreden. Het gaat om toetsing vooraf voordat wordt overgegaan tot het *realtime* verwerven van communicatie- en locatiegegevens van gebruikers van een telecommunicatiedienst. De TIB heeft vanaf dat moment dergelijke verzoeken beoordeeld.

Daarnaast hebben er afgelopen jaar verschillende ontwikkelingen plaatsgevonden op het gebied van de

‘Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma, bulkdatasets en overige voorzieningen’ (hierna ook: Tijdelijke wet). De bevoegdheden van de diensten worden door de Tijdelijke wet (fors) uitgebreid. Het toezicht verschuift voor enkele bevoegdheden van structureel bindend toezicht voorafgaand aan de inzet van de bevoegdheid door de TIB, naar de mogelijkheid van bindend toezicht achteraf door de CTIVD. Daarnaast wordt voor de diensten een mogelijkheid gecreëerd om beroep in te stellen bij de Raad van State tegen een oordeel van de TIB. De Tijdelijke wet treedt naar verwachting in de zomer van 2024 in werking. Vanzelfsprekend is de TIB zich hierop aan het voorbereiden.

Inhoud

Voorwoord	3
------------------	----------

Samenvatting	4
---------------------	----------

1. Organisatie, werkwijze en samenstelling van de TIB	7
--	----------

1.1 Wat is de TIB	7
1.2 Opdracht aan de TIB	7
1.3 Werkwijze van de TIB	8
1.4 Initiële en verlengingsverzoeken	8
1.5 Spoedverzoeken	9
1.6 Voorrangsverzoeken	10
1.7 Ingetrokken verzoeken	10
1.8 Gehanteerde uitgangspunten bij de beslissingen	10
1.9 Kennisdeling, publieksvoorlichting en burgerbrieven	11
1.10 Samenstelling van de TIB	12

2. Uitgelichte onderwerpen	14
-----------------------------------	-----------

2.1 Informatievoorziening in de verzoeken	14
2.2 De facto verlengingsverzoeken	14
2.3 Met welwillendheid bezien	15
2.4 Capaciteitsproblematiek	15
2.5 Onderzoeksopdrachtgerichte interceptie op de kabel	15
2.6 Technische risico's en onbekende kwetsbaarheden	18
2.7 Bulkdatasets en relevantiebeoordeling	19

2.8 Strategische operaties	21
2.9 IMSI-catcher	22
2.10 Stomme tap	22
2.11 Internationale oplossing voor satellietinterceptie	23
2.12 Bijzonder geval	23

3. De toetsing door TIB in cijfers	25
---	-----------

3.1 Algemeen beeld bij de verzoeken	25
3.2 Ontwikkeling van onrechtmatigheidsoordelen	26
3.3 Redenen van onrechtmatigheid	27
3.4 Opnieuw ingediende verzoeken na een onrechtmatigheidsoordeel	27
3.5 Spoedprocedure	28
3.6 Voorrangsverzoeken	28
3.7 Ingetrokken verzoeken	28

4. Tijdelijke wet en overige ontwikkelingen	29
--	-----------

4.1 De Tijdelijke wet	29
4.2 Introductie van de beroepsprocedure	31
4.3 Voorbereiding TIB op de Tijdelijke wet	31

5. Vooruitblik	32
-----------------------	-----------

5.1 De TIB als organisatie	32
5.2 Toetsing en toezicht in de toekomst	33

1. Organisatie, werkwijze en samenstelling van de TIB

1.1 Wat is de TIB

In Nederland zijn er twee inlichtingen- en veiligheidsdiensten: de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD). Deze diensten hebben vergaande bevoegdheden om hun werk te doen. Ze mogen bijvoorbeeld burgers afluisteren, telefoons tappen, woningen doorzoeken en DNA-onderzoek doen. Ook mogen zij een computer of grotere computersystemen hacken en dat niet alleen van targets van de diensten, maar ook van of via derden. De diensten zijn ook bevoegd telecommunicatie via de satelliet of de kabel grootschalig te tappen. Die bevoegdheden mogen niet zomaar ingezet worden. Voor de inzet van de bevoegdheden die een grote inbreuk op de privacy van burgers maken, moet de minister toestemming verlenen. Van sommige van die bevoegdheden moet de TIB toetsen of de toestemming van de minister voor die inzet wel rechtmatig is gegeven. Pas daarna kunnen die bevoegdheden worden ingezet. Vervolgens wordt er ook toezicht gehouden op de uitoefening van die bevoegdheden. Toetsing en toezicht op de diensten worden uitgevoerd door twee instanties: de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) en de Commissie van Toezicht op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten (CTIVD). De TIB is belast met de toets vooraf, de CTIVD met het toezicht tijdens en achteraf.

“Een voorafgaande bindende toetsing door de TIB is in lijn met de Europese jurisprudentie”

Sinds de inwerkingtreding van de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten 2017 (hierna ook: Wiv 2017) hebben de diensten meer bevoegdheden. Toen werd de TIB ingesteld. In dit hoofdstuk wordt beschreven wat de TIB doet. Ook wordt in dit hoofdstuk de werkwijze en de samenstelling van de TIB beschreven.

1.2 Opdracht aan de TIB

De TIB is belast met het vooraf toetsen of de diensten sommige ingrijpende bevoegdheden mogen inzetten. De TIB is een onafhankelijke commissie die toetst of de minister (voor de AIVD de minister van BZK en voor de MIVD de minister van Defensie) rechtmatig toestemming heeft verleend voor de inzet van bepaalde bijzondere bevoegdheden. Het oordeel van de TIB is bindend. Dat betekent dat als de TIB de verleende toestemming bij een verzoek als niet rechtmatig beoordeelt, die bevoegdheid niet mag worden ingezet en de verleende toestemming van rechtswege vervalt. Voor de leesbaarheid zal verder gesproken worden over het toetsen van verzoeken of het als (niet)rechtmatig beoordelen van verzoeken in plaats van het toetsen van de door de minister verleende toestemming bij een verzoek.

De introductie van een voorafgaande, bindende toetsingsinstantie is geheel in lijn met de Europese jurisprudentie over het toezicht op handelen van inlichtingen- en veiligheidsdiensten. Er bestaat geen twijfel dat waar democratische staten worden geconfronteerd met reële dreigingen als spionage en terrorisme, zij zich daartegen moeten kunnen verweren. Staten kunnen daarvoor bijvoorbeeld middelen en technieken gebruiken om privécommunicatie af te luisteren. Daarbij is het van belang dat wordt voorzien in adequate en effectieve waarborgen tegen misbruik.

Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens en het Hof van Justitie van de Europese Unie hebben meermalen geoordeeld dat diensten de meest ingrijpende middelen alleen mogen inzetten na voorafgaand verkregen toestemming door een van de uitvoerende macht onafhankelijke instantie. In Nederland vervult de TIB deze rol.

1.3 Werkwijze van de TIB

De taken en werkwijze van de TIB zijn vastgelegd in de Wiv 2017 (artikel 32, lid 2). Verzoeken om bevoegdheden in te zetten moeten voldoende informatie bevatten over het onderzoek waarvoor de bevoegdheid wordt uitgeoefend en het beoogde doel.

De TIB beoordeelt de verzoeken aan de hand van vijf wettelijke criteria.

1. Is het **noodzakelijk** om de bijzondere bevoegdheid in te zetten? In een verzoek moet onderbouwd zijn waarom het nu noodzakelijk is om de bijzondere bevoegdheid in te zetten.
2. Is het **proportioneel** om de bijzondere bevoegdheid in te zetten? Met andere woorden, weegt het belang van de in te zetten bevoegdheid zwaarder dan de inbreuk op de privacy die de inzet zal opleveren? De TIB kijkt daarbij niet alleen naar de inbreuk op de privacy die de inzet zal opleveren, maar ook naar de inbreuk op de privacy van alle personen of organisaties (of personen die tot een organisatie gerekend worden) die met de inzet zullen worden geraakt.
3. Is voldaan aan het vereiste van **subsidiariteit**? Wordt het lichtste middel ingezet om de benodigde informatie te verkrijgen? Subsidiariteit houdt in dat bij de keuze van de bijzondere bevoegdheid door een dienst de minst zware bevoegdheid wordt ingezet die kan leiden tot het gewenste doel.
4. Is de inzet van de bijzondere bevoegdheid zo **gericht** mogelijk? Dat houdt in dat de bevoegdheid niet breder ingezet mag worden dan strikt noodzakelijk is. Dit criterium staat sinds 14 juli 2021 in artikel 26 lid 5 van de Wiv 2017. Voor die tijd werd het criterium al wel toegepast en was dit vastgelegd in een beleidsregel.

5. Voldoet het verzoek aan alle **formele vereisten** die de Wiv 2017 stelt? Dat betekent onder meer dat bij de inzet van de hackbevoegdheid ook het technisch kenmerk van het geautomatiseerd werk en de technische risico's nadrukkelijk moeten worden omschreven. Daarnaast moet bij ieder verzoek om verlenging een aanduiding van de behaalde resultaten, de opbrengst, worden vermeld.

De TIB toetst 52 weken per jaar. Wekelijks ontvangt de TIB van de diensten de verzoeken waarvoor de betreffende minister toestemming heeft verleend. Deze verzoeken ontvangt de TIB aan het begin van de werkweek. De verzoeken worden inhoudelijk voorbereid door de staf van de TIB. Elke woensdag en vrijdag komen de voorzitter en leden van de TIB samen om de verzoeken en de voorbereidingen te bestuderen en een oordeel te geven over de rechtmatigheid van de door de minister verleende toestemming. De TIB streeft ernaar aan het eind van de week alle verzoeken te behandelen. Dat kan zijn het formuleren van een oordeel of het stellen van vragen aan de betreffende dienst (waardoor er op dat moment nog geen beslissing kan worden genomen). Dit laatste vindt plaats als de TIB onvoldoende informatie heeft om een oordeel te geven of wanneer er onduidelijkheid bestaat over de te hanteren waarborgen. In uitzonderlijke gevallen kan de TIB extra tijd nemen om een afweging te maken.

1.4 Initiële en verlengingsverzoeken

De TIB krijgt zowel nieuwe verzoeken als verlengingsverzoeken van de diensten. Met een nieuw (initieel) verzoek wordt toestemming gevraagd voor een eerste inzet van een bijzondere bevoegdheid op een bepaalde persoon of organisatie. De meeste verzoeken hebben een wettelijk maximale toestemmingsperiode van drie maanden. Een verlengingsverzoek is een verzoek waarin toestemming voor verlenging, meestal met opnieuw drie maanden, van de inzet wordt gevraagd. De dienst geeft in het verlengingsverzoek onder meer de meest recent behaalde resultaten weer, op basis waarvan getoetst kan worden of voortzetting van de inzet (nog steeds) noodzakelijk en proportioneel is. Het komt ook wel voor dat in

een verlengingsverzoek het eerdere verzoek wordt uitgebreid, in die zin dat bijvoorbeeld toestemming wordt gevraagd voor een ruimere inzet van de bevoegdheid op meer targets of derden of op meer technische kenmerken.

In het geval de TIB oordeelt dat de verleende toestemming rechtmatig is, wordt dat oordeel zo snel mogelijk, vrijwel altijd diezelfde dag, via digitale weg, meegedeeld aan de betreffende minister en de dienst. De dienst kan vanaf dat moment de gevraagde bevoegdheid uitoefenen.

De TIB kan bij een rechtmatigheidsoordeel ook een opmerking maken, bijvoorbeeld als er sprake is van een kleine tekortkoming in het verzoek die verder geen invloed heeft op het oordeel.

Het oordeel dat de minister de toestemming niet rechtmatig heeft verleend, wordt door de TIB in een gemotiveerd schriftelijk oordeel, ook via de digitale weg, ter kennis van de minister en de dienst gebracht. Een dergelijk oordeel betekent dat de dienst de gevraagde bevoegdheid niet mag inzetten. Ook deze oordelen worden vrijwel altijd in dezelfde week verstuurd naar de betreffende minister en de dienst. Een onrechtmatigheidsoordeel staat de indiening van een nieuw en aangepast verzoek, waarmee de onrechtmatigheid weggenomen zou kunnen worden door bijvoorbeeld additionele waarborgen toe te voegen, overigens niet in de weg.

Verzoeken waarbij een bijzondere bevoegdheid wordt ingezet op een journalist of een advocaat worden niet voorgelegd aan de TIB. Alleen de rechtbank te Den Haag kan op verzoek van de minister hiervoor toestemming verlenen. Dit is bepaald in artikel 30, tweede en derde lid, Wiv 2017.

1.5 Spoedverzoeken

Artikel 37 Wiv 2017 bepaalt dat in geval van onverwijld spoed reeds tot uitoefening van een bevoegdheid kan worden overgegaan voordat de toestemming van de minister is voorgelegd aan de TIB. De minister moet ook in

spoedeisende gevallen wel altijd eerst (bijvoorbeeld mondeling) toestemming verlenen. Zo'n spoedverzoek moet daarna alsnog, en zo snel als mogelijk, in uitgewerkte vorm worden voorgelegd aan de minister en vervolgens aan de TIB voor een rechtmatigheidstoets. De TIB moet met redenen omkleed worden geïnformeerd waarom er sprake was van spoed. Dit houdt in dat de TIB op de hoogte gebracht moet worden van alle feiten en omstandigheden die van belang zijn bij de beoordeling van het spoedverzoek. Het is van belang om deze periode zo kort mogelijk te houden omdat bij een spoedprocedure bevoegdheden worden ingezet en daarmee dus een inbreuk wordt gemaakt op de grondrechten van mensen voordat er een feitelijke toets op de rechtmatigheid heeft plaatsgevonden. In verschillende operaties is door de TIB een kader gegeven voor de termijn voor de inzet van de spoedprocedure. Een situatie kan alleen worden aangemerkt als spoed indien iets binnen zeven dagen gaat plaatsvinden. Het startmoment van de periode van zeven dagen is het moment waarop de dienst bekend is met een situatie waarin de inzet van een bevoegdheid noodzakelijk is. Het eind van deze periode is het moment waarop de bevoegdheid feitelijk moet worden ingezet. Zijn er meer dan zeven dagen verstreken tussen deze twee momenten, maar wordt de spoedprocedure toch ingeroepen, dan zal de TIB in beginsel de toepassing van de spoedprocedure niet rechtmatig beoordelen. Nu de TIB in ieder geval twee keer per week beschikbaar is om te toetsen zou het voor de diensten mogelijk zijn om alle andere gevallen conform de reguliere procedure verzoeken in te dienen. Ook als de TIB bijvoorbeeld op donderdag een verzoek voorgelegd krijgt dat met voorrang beoordeeld moet worden, zal de dag erna een oordeel volgen.

In die gevallen waarin de spoedprocedure is gebruikt moet de TIB naast de rechtmatigheid van de inzet van de betreffende bijzondere bevoegdheid tevens oordelen of de spoedprocedure terecht is ingeroepen. De TIB beoordeelt bij deze verzoeken eerst de verleende toestemming voor de inzet van de bijzondere bevoegdheid. Daarna moet de TIB toetsen of inderdaad sprake was van onverwijld spoed en de reguliere procedure inderdaad niet kon worden afgewacht.

In het geval de TIB de verleende toestemming rechtmatig beoordeelt, maar de spoedprocedure niet rechtmatig, kan de TIB aangeven dat de met de uitoefening van de bevoegdheid verzamelde gegevens terstond moeten worden vernietigd. Dit doet zich zelden voor; doorgaans wordt volstaan met de enkele constatering van die onrechtmatigheid. Als de verleende toestemming voor de inzet van de bevoegdheid niet rechtmatig wordt beoordeeld, dienen de met de uitoefening van de bevoegdheid verzamelde gegevens terstond te worden vernietigd. Daarna is beoordeling van de spoedprocedure niet meer aan de orde.

1.6 Voorrangsverzoeken

De TIB wordt regelmatig per e-mail gevraagd om een of meer verzoeken met voorrang te behandelen. Deze mogelijkheid is weliswaar niet expliciet geregeld in de Wiv 2017, maar de TIB werkt hier wel aan mee. Zo'n verzoek wordt bijvoorbeeld gedaan als zich op korte termijn een operationele kans voordoet of wanneer bij een verlenging van de inzet de toestemmingsperiode voor het daaraan voorafgaande verzoek al (bijna) verlopen is.

1.7 Ingetrokken verzoeken

Het komt voor dat verzoeken door de diensten worden ingetrokken. Dit gebeurt als de rechtmatigheid van de verleende toestemming nog niet door de TIB was beoordeeld. De intrekking van een verleende toestemming bij een verzoek wordt in de Wiv 2017 niet expliciet geregeld. De TIB gaat ervan uit dat het intrekken van een verleende toestemming in de wet niet is uitgesloten. Daarom wordt in de praktijk door of namens de ministers volstaan met het geven van een schriftelijke bevestiging van de intrekking, waarna dit vervolgens administratief wordt verwerkt.

1.8 Gehanteerde uitgangspunten bij de beslissingen

In 2023 is door de TIB met betrekking tot specifieke onderwerpen aangegeven welke uitgangspunten de TIB hanteert. De TIB heeft de diensten hiervan vervolgens

op verschillende manieren op de hoogte gebracht, zoals in oordelen en overleggen maar ook in opmerkingen bij een rechtmatigheidsoordeel. De TIB heeft deze uitgangspunten aan de diensten kenbaar willen maken omdat dit ziet op terugkerende onderwerpen.

1.8.1 Het vermelden van de juiste juridische grondslag

De TIB heeft sinds 25 juli 2022 in haar rechtmatigheidsoordelen bij verzoeken met betrekking tot meerdere operaties conform artikel 45 van de Wiv 2017 opmerkingen gemaakt om aandacht te vragen voor het vermelden van de juiste wettelijke grondslag. Het gaat dan bijvoorbeeld om vermelding van zowel sub a als sub b van artikel 45 lid 1 Wiv 2017 bij de inzet van een bepaalde hackbevoegdheid. In die opmerkingen heeft de TIB de verwachting uitgesproken dat per 1 augustus 2022 die juiste wettelijke grondslag werd vermeld. Nadien heeft de TIB een onrechtmatigheidsoordeel uitgesproken in alle gevallen waarin de juiste wettelijke grondslag niet werd genoemd. Ook in 2023 bleek dit nog een enkele keer fout te zijn gegaan en heeft de TIB deze verwachting nogmaals bij een onrechtmatigheidsoordeel herhaald.

1.8.2 De proportionaliteitsafweging t.a.v. targets

De TIB heeft geconstateerd dat de proportionaliteitsafweging in de verzoeken steeds vaker een herhaling was van de onderbouwing van de noodzaak voor de inzet. Daarin wordt geconcludeerd dat de inzet van het gekozen middel noodzakelijk en dus proportioneel is waarbij geen aandacht werd besteed aan de mate van inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van het target.

In de opmerking bij een rechtmatigheidsoordeel heeft de TIB uiteengezet dat de proportionaliteitsafweging in de afgelopen periode bij verschillende verzoeken uit verschillende teams van de diensten heeft geleid tot het stellen van een vraag, of een onrechtmatigheidsoordeel. De TIB heeft aangegeven dat de weging van de proportionaliteit dient te bestaan uit twee onderdelen: enerzijds de noodzaak van de inzet van de bijzondere bevoegdheid jegens het (non)target en anderzijds de inbreuk die de bijzondere bevoegdheid maakt op het target (en diens contacten of

omgeving). Beide aspecten dienen in de proportionaliteitsafweging aan bod te komen. De TIB heeft hier vervolgens nadrukkelijk aandacht voor gevraagd en heeft aangegeven dat verzoeken waarin de proportionaliteitsafweging niet of onvoldoende blijkt geeft van een weging van de noodzaak enerzijds en de inbreuk op de persoonlijke levenssfeer anderzijds, vanaf 1 oktober 2023 in principe zullen leiden tot een onrechtmatigheidsoordeel.

1.8.3 De verzwaarde proportionaliteitstoets t.a.v. non-targets

Bij inzet van een bijzondere bevoegdheid op een non-target is vereist dat de verzwaarde proportionaliteitstoets door de minister expliciet is meegewogen en beschreven. Een non-target is een persoon of organisatie uit de omgeving van het target jegens wie een bijzondere bevoegdheid wordt ingezet teneinde via deze persoon of organisatie zicht te krijgen op een target. Een non-target is dus zelf niet in onderzoek bij de AIVD of de MIVD. Er wordt bij de proportionaliteitsafweging een hogere lat gehanteerd als het gaat om non-targets. Er wordt gekeken of in het concrete geval sprake is van operationele belangen die zwaarder wegen dan de belangen van de personen of organisaties wier informatie in de gegevens voorkomen. Bij zwaarwegende operationele belangen kan gedacht worden aan situaties waarin sprake is van een of meer concrete aanwijzingen dat er een direct gevaar voor de nationale veiligheid bestaat. De uitoefening van de bevoegdheid mag jegens deze personen of organisaties geen onevenredig nadeel opleveren in verhouding tot het doel van de bevoegdheid. De TIB heeft geconstateerd dat de verzwaarde proportionaliteitstoetsing bij non-targets steeds vaker door de TIB zelf ingelezen moest worden.

De TIB heeft nadrukkelijk aandacht gevraagd voor de verzwaarde proportionaliteitstoetsing en heeft aangegeven dat vanaf 1 december 2023 verzoeken waarin die toets wel vereist is, maar niet of niet afdoende wordt beschreven, in principe zullen leiden tot een onrechtmatigheidsoordeel.

1.8.4 Informatie over de identiteit van slachtoffers

Met enige regelmaat komen de diensten erachter dat door een doelwit (een target) van de AIVD of MIVD slachtofferdata, bijvoorbeeld (persoons)gegevens, zijn verworven. Dat ziet de dienst bijvoorbeeld als een bijzondere bevoegdheid wordt ingezet op een target. Die slachtofferdata komen dan in de systemen van de AIVD en/of MIVD terecht. In die gevallen verwacht de TIB dat zij wordt geïnformeerd over de identiteit van die slachtoffers. In ieder geval behoren Nederlandse slachtoffers en slachtoffers met een (directe) relatie tot Nederland te worden benoemd, vanzelfsprekend voor zover die identiteit bekend is. Indien de identiteit van slachtoffers onbekend is, maar uit de opbrengst van de ingezette bevoegdheid kan worden afgeleid in welke sector het slachtoffer actief is, dan dient de sector vermeld te worden.

De TIB hanteert deze lijn omdat de aard en omvang van de (persoons)gegevens die verworven worden met de inzet van bijzondere bevoegdheden door de diensten wordt meegewogen in de proportionaliteitstoets.

1.9 Kennisdeling, publieksvoorlichting en burgerbrieven

De TIB ziet meerwaarde in het aangaan van het gesprek over de grenzen van de eigen organisatie. Dat draagt volgens haar bij aan het goed functioneren van het stelsel.

De TIB heeft regelmatig contacten met de diensten. Natuurlijk over de genomen beslissingen. Desgevraagd worden die per geval mondeling toegelicht. Medewerkers van de diensten komen periodiek bij de TIB op bezoek om de verschillende onrechtmatigheidsoordelen te bespreken. Dit geeft duidelijkheid aan de diensten, zodat zij daar bij toekomstige verzoeken rekening mee kunnen houden. Daarnaast draagt de TIB bij aan interne opleidingen van de diensten.

Ook heeft de TIB steeds vaker overleg over specifieke onderwerpen met de CTIVD. Het gaat immers om een stelsel met dezelfde partijen en dezelfde wet.

Ontwikkelingen kunnen snel gaan, bijvoorbeeld als het gaat om de inzet van de bevoegdheid van kabelinterceptie. Waar het kan en noodzakelijk is worden kennis en inzichten uitgewisseld.

Vanwege de geheimhoudingsplicht ten aanzien van haar oordelen treedt de TIB slechts sporadisch naar buiten. Tegelijkertijd vindt de TIB het belangrijk om de politiek en samenleving zo goed als mogelijk te informeren over haar werkzaamheden. Immers, het beeld van een goed werkend stelsel levert een bijdrage aan het vertrouwen dat nodig is vanuit de samenleving voor veiligheid en veiligheidsbeleving.

Zo heeft de TIB op 30 maart 2023 in het kader van de behandeling van de Tijdelijke wet¹ een [technische briefing](#) gegeven aan de commissie Binnenlandse Zaken van de Tweede Kamer. Op 21 november 2023 heeft de TIB deelgenomen aan de [deskundigenbijeenkomst](#) in de Eerste Kamer over diezelfde Tijdelijke wet.

Waar mogelijk zal de TIB positief reageren op vragen van de media en op verzoeken om bij te dragen aan uitzendingen. Op 17 april 2023 is meegewerkt aan een [uitzending van Nieuwsuur](#) waarin gesteld wordt dat de grondrechten van Nederlanders op het spel staan. Ook is meegewerkt aan het verzoek van omroep HUMAN mee te werken aan een uitzending over de totstandkoming van de Tijdelijke wet ([‘Zwarte lak en Witte jassen’](#), 8 december 2023).

Ook het jaarverslag heeft een belangrijke functie bij het inzicht bieden in de werkzaamheden van de TIB. Hetzelfde geldt voor de website van de TIB (www.tib-ivd.nl).

¹ Regels inzake specifieke wettelijke voorzieningen voor het uitvoeren van onderzoeken door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst naar landen met een offensief cyberprogramma tegen Nederland of Nederlandse belangen (Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma).

“De TIB vindt het belangrijk om de politiek en samenleving zo goed als mogelijk te informeren over haar werkzaamheden”

In dit verslagjaar hebben de voorzitter en de secretaris-directeur van de TIB deelgenomen aan twee internationale conferenties van toezichthouders. Het ging om de European Intelligence Oversight Conference op 8-10 november 2023 in Oslo, een bijeenkomst van Europese toezichthouders. Eveneens in november 2023 zijn zij ingegaan op de uitnodiging voor deelname aan het tweedaagse International Intelligence Oversight Forum in Washington D.C.

Tenslotte heeft de TIB waar mogelijk vragen van burgers en professionals beantwoord. De TIB heeft in 2023 ongeveer 170 burgerbrieven behandeld.

1.10 Samenstelling van de TIB

De vereisten voor de samenstelling van de TIB staan beschreven in de Wiv 2017. De TIB bestaat uit drie leden, waarvan twee leden, waaronder de voorzitter, brede ervaring hebben binnen de rechterlijke macht. Het derde lid is benoemd vanwege zijn technische deskundigheid. De TIB beschikt ook over plaatsvervangend leden, die inzetbaar zijn op momenten dat de vaste leden van de TIB niet beschikbaar zijn. De leden van de TIB worden ondersteund door een staf, die bereidt de besluitvorming voor en adviseert de commissie.

Tot 1 april 2023 fungeerde Mariëtte Moussault als voorzitter, zij is opgevolgd door Anne Mieke Zwaneveld. Als leden van de TIB fungeren Eric Druif en Otto Vermeulen. De secretaris-directeur van de TIB is Lennart Schroijen.

v.l.n.r. ir. O.A. (Otto) Vermeulen, mr. A.M. (Anne Mieke) Zwaneveld, mr. E.H.M. (Eric) Druif en mr. L.W. (Lennart) Schroijen

2. Uitgelichte onderwerpen

In dit hoofdstuk worden onderwerpen besproken waar de TIB een oordeel over heeft moeten geven.

2.1 Informatievoorziening in de verzoeken

De TIB is bij de beoordeling van verzoeken volledig aangewezen op de informatie die in de verzoeken staat en heeft slechts toegang tot die informatie. Anders dan de CTIVD, kan de TIB namelijk niet zelf de systemen van de diensten raadplegen. Vanwege het staatsgeheime karakter van de operaties kan de TIB daarnaast ook geen openbare bronnen raadplegen. Als de TIB bepaalde openbare bronnen raadpleegt kan hierover, al dan niet impliciet, bekend worden waar de verzoeken van de diensten betrekking op hebben. De Wiv 2017 biedt de TIB wel de mogelijkheid om aan de ministers vragen te stellen naar aanleiding van verzoeken en dat doet de TIB dan ook veelvuldig. In de praktijk worden de vragen die de TIB naar aanleiding van een verzoek heeft, rechtstreeks gesteld aan de diensten en de beantwoording ontvangt de TIB ook van hen.

Indien de TIB van oordeel is dat zij geen gedegen beslissing kan nemen op een verzoek omdat er onduidelijkheden blijven bestaan of een nadere toelichting vereist is, kan de TIB de diensten ook vragen om een presentatie te verzorgen met betrekking tot een specifieke operatie of een bepaald onderwerp.

In de afgelopen jaren en ook in 2023, was de oorspronkelijk in het verzoek verstrekte informatie in een aantal gevallen onvoldoende voor de TIB om tot een gedegen oordeel te komen. In sommige gevallen was die informatie zelfs onjuist. Meestal ging het om administratieve fouten of misverstanden die niet

doorslaggevend waren voor de beoordeling. Dit veroorzaakte echter wel onduidelijkheid bij de TIB en om die reden heeft de TIB in die gevallen vragen moeten stellen om tot een beslissing te kunnen komen. Daardoor duurde het langer voordat de TIB tot een beoordeling kon komen.

2.2 De facto verlengingsverzoeken

De Wiv 2017 stelt als eis dat in een verlengingsverzoek de opbrengst van de eerdere inzet moet worden vermeld. De TIB heeft meermalen in een oordeel overwogen dat een verlengingsverzoek, conform artikel 29, tweede lid, aanhef en onder g, van de Wiv 2017, de opbrengst (resultaten) van eerdere inzet dient te vermelden. De TIB heeft daarbij als uitgangspunt gehanteerd dat bij de facto verlengingsverzoeken, waarbij de toestemmingsperiode niet langer dan een jaar geleden afliep, ook de opbrengst van de inzet vermeld dient te worden. Immers, eerder verkregen resultaten van een operatie kunnen van belang zijn voor de beoordeling van een verzoek tot verlenging. Dit ziet ook op de situatie dat de operatie tussentijds een of meer maanden heeft stilgelegen. Hetzelfde geldt als een operatie een (iets) ander doel krijgt, maar het blijft gaan om inzet op hetzelfde target. De eerder verkregen resultaten van een operatie zijn immers van belang voor de beoordeling van een verzoek tot inzet/verlenging. Dit uitgangspunt is bij de diensten bekend en hier wordt doorgaans ook invulling aan gegeven. Toch doen zich situaties voor dat de diensten met betrekking tot het benoemen van eerdere opbrengst in een (de facto) verlengingsverzoek een ander standpunt heeft en de eerdere opbrengst van de inzet niet expliciet in het verzoek noemt. Dat heeft tot meerdere onrechtmatigheidsoordelen geleid.

2.3 Met welwillendheid bezien

Het is de TIB opgevallen dat de verzoeken in 2023 met enige regelmaat een ‘abusievelijk’ bevatten. Hiermee bedoelt de TIB dat er kortgezegd sprake is van een slordigheid in een verzoek, bijvoorbeeld een ‘knip-plak-fout’ waardoor zinnen niet meer lopen, zinnen of alinea’s dubbel genoemd staan, of delen van zinnen zijn weggevallen. In die gevallen leest de TIB de verzoeken welwillend. Een enkele keer ontbrak een ZG (zeer geheime) bijlage, die door de TIB alsnog moest worden opgevraagd.

Het is ook voorgekomen dat in een verlengingsverzoek een zin of alinea stond opgenomen uit het initiële verzoek terwijl dat niet meer actueel was. In een verzoek stond beschreven dat de inzet op twee kenmerken nog liep terwijl er al enige tijd geen toestemming meer voor de uitoefening van die bijzondere bevoegdheid was verleend. De TIB heeft gevraagd om een toelichting en uit het antwoord van de dienst bleek dat in de tekst van het verzoek onbedoeld de suggestie was gewekt dat de inzet nog door zou lopen, maar dat dat uitdrukkelijk niet de bedoeling was en ook niet het geval was geweest. Hierna is het verzoek als rechtmatig beoordeeld.

Daarnaast zijn er enkele verzoeken door de diensten ingetrokken nadat bleek dat een verzoek ten onrechte was ingediend, er een onjuiste versie was ingediend of het verzoek door een administratieve omissie was voorgelegd aan de TIB. Hoewel de Wiv 2017 hiervoor geen voorziening kent, werkt de TIB hieraan mee.

In geen van de hierboven genoemde omstandigheden is gebleken dat de diensten moedwillig onvolledig of onjuist informatie aan de TIB hebben gegeven, maar de informatievoorziening blijft wel onderwerp van gesprek tussen de diensten en de TIB.

2.4 Capaciteitsproblematiek

Alhoewel dit jaar minder vaak sprake is geweest van een capaciteitsprobleem bij de diensten, zal dit onderwerp toch besproken worden in het jaarverslag omdat het in 2023 toch enkele keren is voorgekomen. In een hackverzoek heeft de TIB moeten constateren dat er (mede) vanwege capaciteitsproblemen slechts was ingezet op een beperkt deel van de verzochte kenmerken, terwijl er voor veel meer toestemming was gevraagd en verleend. Verder heeft er in 2023 meermalen expliciet in verzoeken gestaan dat de opbrengst uit de inzet van de bevoegdheid wegens een gebrek aan capaciteit niet was uitgewerkt terwijl de TIB (mede) aan de hand van die opbrengst moet beoordelen of een verlenging (nog steeds) noodzakelijk en proportioneel is. De TIB heeft ook meermalen geconstateerd dat wegens beperkte vertaalcapaciteiten (een deel van) de opbrengst niet was uitgewerkt terwijl toch om verlenging van de inzet van een bijzondere bevoegdheid werd verzocht.

Dit alles kan op gespannen voet komen te staan met de noodzaak en proportionaliteit en kan zelfs leiden tot een onrechtmatigheidsoordeel van de TIB. De TIB heeft geen van deze verzoeken om deze reden niet rechtmatig geacht. Wel zijn bij het rechtmatigheidsoordeel opmerkingen gemaakt dat de TIB verwacht dat bij een eventuele volgende verlenging de opbrengst wel wordt uitgewerkt, en als dat niet zo is, dat nader wordt gemotiveerd waarom verlenging toch noodzakelijk is.

Gelet op het grote belang blijft de TIB aandacht vragen voor dit onderwerp.

2.5 Onderzoeksopdrachtgerichte interceptie op de kabel

Sinds de WIV 2017 in mei 2018 van kracht werd bestaat voor de diensten de bevoegdheid om grootschalig internetverkeer dat verloopt via de kabel te tappen. Dergelijk internetverkeer vindt plaats op klantkanalen van fibers die worden gebruikt om internetverkeer te transporteren. Deze bevoegdheid om de kabel te intercepteren bestaat uit twee delen. Het eerste deel betreft het maken van momentopnamen, ook wel snapshots genoemd. Aan de hand van technische en

inhoudelijke kenmerken wordt met het maken van snapshots onderzocht of de informatie die over het klantkanaal wordt verzonden daadwerkelijk van belang kan zijn voor de concrete onderzoeksopdrachten.² Het tweede deel bestaat uit het daadwerkelijk gericht intercepteren van het klantkanaal op de kabel voor inlichtingenonderzoek, de feitelijke productie van kabelinterceptie.

De TIB heeft in het jaar 2023 meerdere verzoeken beoordeeld met betrekking tot het tappen van klantkanalen op de kabel. Hierin zijn verzoeken zowel rechtmatig als niet rechtmatig beoordeeld. Daarnaast zijn verlengingsverzoeken met betrekking tot interceptie voor productiedoeleinden door de TIB rechtmatig beoordeeld.

In de loop van 2023 is in de Tweede Kamer een wetsvoorstel behandeld dat het wettelijk kader ten aanzien van de bevoegdheid tot bulkinterceptie wijzigt³, de Tijdelijke wet. Dit wetsvoorstel is ten tijde van het schrijven van dit jaarverslag aangenomen bij de Eerste Kamer. In de Tijdelijke wet wordt onder meer een aparte wettelijke grondslag gecreëerd voor het snapshotten. Daarnaast is bepaald dat het huidige artikel 26 lid 5 Wiv 2017 - het algemene vereiste dat de inzet zo gericht mogelijk dient plaats te vinden ten aanzien van het snapshotten komt te vervallen. De Tijdelijke wet ziet uitsluitend op onderzoeken die zich richten op landen met een offensief cyberprogramma tegen Nederland of Nederlandse belangen. De Tijdelijke wet was in 2023 nog niet van kracht en daarom nog niet van toepassing. Dit verslagjaar hebben de thans geldende bepalingen uit de Wiv 2017, dus ook het vereiste van gerichtheid, de grondslag gevormd bij de beoordeling van de verzoeken. Dat geldt dus ook voor de snapshotverzoeken die de TIB heeft beoordeeld.

² Kamerstukken II 2016-2017, 34 588, Nr. 3 (Memorie van Toelichting), p. 110.

³ Kamerstukken II 2022-2023, nr. 36 263, "Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma".

De bijzondere bevoegdheid kabelinterceptie moet ook zo gericht mogelijk worden ingezet. Om daaraan invulling te geven heeft de TIB aansluiting gezocht bij een eerder door de dienst zelf aangedragen criterium, namelijk of de potentiële inlichtingenwaarde van de voorgestelde interceptie van een of meer aangeduide klantkanalen aanzienlijk is. Met dit criterium wordt naar het oordeel van de TIB voldoende tot uitdrukking gebracht dat alleen die klantkanalen worden geïntercepteerd waarop (waarschijnlijk) de voor het onderzoek meest bruikbare gegevens gevonden kunnen worden. Dat kan zijn in kwalitatieve, maar ook in kwantitatieve zin. Aan de hand van voornoemd criterium heeft de TIB elk van de in de verzoeken opgevoerde klantkanalen beoordeeld.

De TIB heeft aan het eind van kalenderjaar 2022 een snapshotverzoek niet rechtmatig beoordeeld.

In het eerste kwartaal van 2023 is er door de dienst een nieuw aangepast verzoek ingediend voor het maken van snapshots op verschillende klantkanalen op een kabeltraject. De TIB was van oordeel dat de dienst hier een te generieke invulling had gegeven aan het begrip 'gerichtheid'. Het enkele feit dat een partij wereldwijd internetverkeer aanbiedt, en dus ook in het aandachtsgebied, zonder verdere onderbouwing, is daarvoor onvoldoende. Het vereiste van een zo gericht mogelijke inzet van de verzochte bevoegdheid ingevolge artikel 29, tweede lid, onder h, Wiv 2017 is overschreden. De TIB heeft geoordeeld dat ook de door de minister gegeven toestemming bij het nieuwe aangepaste verzoek niet rechtmatig is verleend.

Halverwege het jaar 2023 zijn andere verzoeken ingediend met betrekking tot snapshotten van verschillende klantkanalen op dezelfde kabeltrajecten. Die operaties zijn de opvolgers van een snapshotoperatie die in 2022 door de TIB rechtmatig was beoordeeld in het kader van een onderzoek dat zich richt op cyberdreiging. Ten opzichte van die operatie is in deze nieuwe verzoeken op meerdere vlakken sprake geweest van een (aanzienlijke) verruiming van de omvang van het snapshotten: meer klantkanalen, meer kabeltrajecten en niet langer de beperking van onderzoek in het kader van cyberdreiging.

De TIB is met betrekking tot deze verzoeken tot een onrechtmatigheidsoordeel gekomen omdat het aannemelijk was dat, in strijd met de toezeggingen van de ministers ook Nederland-Nederland verkeer⁴ zou worden geïntercepteerd. Daarnaast heeft de TIB de verzoeken eveneens niet rechtmatig beoordeelt vanwege het feit dat er door de minister toestemming was gegeven om een extract van een gemaakte snapshot te delen met een buitenlandse dienst. Omdat de omvang van het extract niet nader gemotiveerd was kon de daarmee in potentie gepaard gaande inbreuk niet worden gewogen.

“De TIB kan verzoeken alleen als geheel rechtmatig of als geheel niet rechtmatig beoordelen”

Ten aanzien van een aantal in een ander verzoek genoemde klantkanalen heeft de TIB geoordeeld dat die klantkanalen aan het criterium van de verwachte potentiële inlichtingenwaarde voldeden. Ten aanzien van een aantal andere klantkanalen in hetzelfde verzoek was dat echter niet het geval. De TIB kan volgens de Wiv 2017 verzoeken alleen geheel rechtmatig of niet rechtmatig beoordelen. Ten aanzien van een verzoek waarin een gedeelte van de klantkanalen aan het criterium voldeed en een aantal niet, kon de TIB toch niet anders besluiten dan het verzoek geheel als niet rechtmatig te beoordelen.

In het najaar van 2023 heeft de TIB de nieuwe aangepaste kabelverzoeken van beide diensten met betrekking tot het snapshotten van verschillende klantkanalen op kabeltrajecten rechtmatig beoordeeld. De TIB heeft in die beslissingen

overwogen dat de TIB uit hetgeen door de minister in een Nota⁵ is gesteld begrijpt dat de minister de eerder in 2018 gedane toezegging ten aanzien van Nederland-Nederland verkeer heeft genuanceerd. De TIB is van oordeel dat hierdoor een andere situatie is ontstaan. Voor een Nederlandse burger is niet uit te sluiten dat ook Nederland-Nederland verkeer met behulp van kabelinterceptie kan worden geïntercepteerd in bredere onderzoeken van de diensten. De eerdere grond voor onrechtmatigheid is daarmee weggenomen. Daarnaast staat in deze verzoeken dat het delen van informatie met buitenlandse partnerdiensten wordt uitgesloten waardoor ook die grond voor onrechtmatigheid is komen te vervallen. De TIB heeft verder geoordeeld dat het klantkanalen betreft waarvan de potentiële inlichtingenwaarde aanzienlijk is en dat die klantkanalen dus voldoen aan het gehanteerde criterium.

“In het najaar van 2023 heeft de TIB meerdere kabelverzoeken met betrekking tot snapshotten rechtmatig beoordeeld”

In het laatste kwartaal van 2023 zijn door beide diensten verzoeken ingediend voor het snapshotten van een ander type data. De TIB heeft die verzoeken niet rechtmatig beoordeeld. In de verzoeken was onvoldoende gemotiveerd waarom deze voorgenoemde operatie zo gericht mogelijk is nu er geen nadere afbakening is gemaakt van de gegevens die worden verworven. Een tweede grond voor onrechtmatigheid was gelegen in het feit dat onvoldoende gemotiveerd is waarom

⁴ Kamerstukken II 2017-2018, 34588, nr. 76, p. 3.

⁵ In het kader van de wetsbehandeling in de Tweede Kamer van het wetsvoorstel Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma is op 4 september 2023 een Nota naar aanleiding van het verslag bij de Tweede Kamer ingediend, zie Kamerstukken II 2022-2023, 36 263, Nr. 9 (Nota naar aanleiding van het verslag).

het voor de dienst noodzakelijk is om dit dataverkeer in bulk te intercepteren, alsmede waarom het noodzakelijk is om snapshots te maken van dit verkeer. Ook het ontbreken van de subsidiariteit heeft in deze beslissing een grond gevormd voor het onrechtmatigheidsoordeel. In het verzoek stond namelijk niet aangegeven waarom de kabelinterceptie het lichtste middel is om de onderzoeksvragen in de betreffende onderzoeken te beantwoorden.

2.6 Technische risico's en onbekende kwetsbaarheden

De TIB toetst conform artikel 45 lid 4 onder a van de Wiv 2017 de technische risico's bij de inzet van de hackbevoegdheid. Dit artikel stelt als eis dat bij de inzet van een bijzondere bevoegdheid, het hacken, een omschrijving van de technische risico's moet zijn opgenomen. Die technische risico's moeten zelfstandig worden beschreven in een verzoek. De technische risico's worden afgewogen tegen de operationele belangen van de diensten en hebben dus ook een plaats binnen de proportionaliteitstoets van de TIB.

2.6.1 Beschrijving van de technische risico's en nieuw format

In het jaar 2023 heeft de TIB meerdere verzoeken beoordeeld waarin toestemming werd gevraagd voor een initiële hackoperatie of om voortzetting daarvan. In een aantal daarvan heeft de TIB een onrechtmatigheidsoordeel uitgesproken. De verklaring daarvoor is de volgende.

Bij het beoordelen van de technische risico's kijkt de TIB met name naar twee soorten risico's: het risico voor de beschikbaarheid en integriteit van het betrokken geautomatiseerde werk en de risico's op misbruik door derden. Bij het eerste risico moet gedacht worden aan het mogelijk uitvallen van een systeem terwijl het bij het tweede risico vooral gedacht moet worden aan andere (statelijke) actoren die mogelijk misbruik kunnen maken van de kennis en technische middelen van onze diensten.

In het eerste kwartaal van 2023 hebben de diensten de beschrijving van de technische risico's aangepast. Door die aanpassing ontstond een generieke tekst die het toetsen van technische risico's door de TIB in het concrete geval niet langer mogelijk maakte. Methoden om de voorgenomen hackoperatie te beschrijven werden niet langer limitatief beschreven. In de verzoeken werd alleen nog gesproken over een reguliere modus operandi die de diensten zouden volgen. Waar die modus operandi in een concreet geval uit zou bestaan stond niet langer in het verzoek beschreven. De TIB heeft vervolgens in meerdere verzoeken geoordeeld dat om die reden geen goede inschatting kon worden gemaakt of de technische risico's voldoende konden worden ingeperkt of gemitigeerd. Het ging er in die gevallen om dat de technische risico's onvoldoende inzichtelijk werden gemaakt of om gevallen waarbij de risico's door de TIB als te groot werden ingeschat.

“Naar aanleiding van de onrechtmatigheids-oordelen is door de diensten een (nieuw) format vastgesteld voor de beschrijving van de technische risico's. Dit heeft een positief effect”

Naar aanleiding van de onrechtmatigheidsoordelen is door de diensten een (nieuw) format vastgesteld voor de beschrijving van die technische risico's bij hackoperaties. Dat raamwerk is met de TIB besproken en is onderdeel gaan uitmaken van verzoeken die hier betrekking op hadden. In het tweede kwartaal van 2023 en daarna, is de TIB bij hackoperaties niet meer om die reden tot een onrechtmatigheidsoordeel gekomen. Het raamwerk heeft een positief effect.

2.6.2 Inzet van onbekende kwetsbaarheden

Indien de diensten voornemens zijn om bij het uitvoeren van de hackbevoegdheid een onbekende kwetsbaarheid te gebruiken, wordt deze eerst voorgelegd aan de minister en aan de TIB. Een onbekende kwetsbaarheid is een zwakke plek in software die nog onbekend is bij de maker/ontwikkelaar ervan. Het expliciet daarvan voorleggen aan de minister en de TIB is noodzakelijk, voornamelijk omdat de gevolgen bij het eventueel uitlekken van een dergelijke onbekende kwetsbaarheid potentieel zeer verstrekkend kunnen zijn. Als een derde, bijvoorbeeld een vijandige statelijke actor, de kwetsbaarheid onderkent en die vervolgens zelf inzet tegen Nederland, kan niemand zich daar tegen wapenen.

De TIB is in 2023 in een verzoek tot het oordeel gekomen dat de toestemming niet rechtmatig is verleend omdat uit het verzoek onvoldoende duidelijk was of de dienst van plan was een onbekende kwetsbaarheid in te zetten. Het verzoek gaf hierover geen uitsluitsel en de TIB kon niet anders dan tot het oordeel komen dat de toestemming om die reden niet rechtmatig was verleend.

2.6.3 Presentaties door de diensten

In de afgelopen jaren wordt de TIB steeds beter geïnformeerd door de diensten over de technische risico's verbonden aan een hackoperatie. Dat heeft zich voortgezet in 2023. Ook dit verslagjaar hebben de diensten weer verschillende presentaties gegeven met betrekking tot dit onderwerp. De TIB blijft positief over deze ontwikkeling. Het gaat bij die presentaties voornamelijk om die gevallen waarin de diensten een onbekende kwetsbaarheid willen inzetten of om verzoeken waarbij de TIB verschillende vragen heeft gesteld of waar door de TIB is verzocht om meer uitleg te krijgen in de vorm van een presentatie.

2.7 Bulkdatasets en relevantiebeoordeling

Bulkdatasets spelen een grote rol in de onderzoeken van de diensten. Een bulkdataset is een omvangrijke gegevensverzameling waarbij het merendeel van de gegevens betrekking heeft op personen of organisaties die geen onderwerp van onderzoek van de dienst zijn, en dat ook nooit zullen worden. De diensten zien in veel bulkdatasets een langdurige operationele waarde.

De Wiv 2017 bepaalt dat alle gegevens verworven met de uitoefening van bijzondere bevoegdheden (zoals bijvoorbeeld hacken) zo spoedig mogelijk op hun relevantie moeten worden beoordeeld. Het uitgangspunt daarbij is dat de inbreuk op de privacy van personen die geen voorwerp van onderzoek zijn of zullen worden tot het strikt noodzakelijke dient te worden beperkt. De maximale bewaartermijn voor (nog) niet op relevantie beoordeelde gegevens is, inclusief verlenging, anderhalf jaar. Alleen die gegevens die relevant zijn verklaard mogen vervolgens langer bewaard worden.

De Wiv 2017 kent ten aanzien van de termijn voor een relevantiebeoordeling geen specifieke regels met betrekking tot bulkdatasets. Dat betekent dat deze bulkdatasets onder hetzelfde regime van artikel 27 Wiv 2017 vallen als 'losse' gegevens. In 2023 heeft de TIB meerdere verzoeken voorgelegd gekregen die betrekking hebben op de voorgenomen wijze van relevantiebeoordeling van bulkdatasets. De TIB beoordeelt een verzoek alleen als rechtmatig als in het verzoek de waarborg is opgenomen dat de relevantiebeoordeling zal worden uitgevoerd op een wijze die door de CTIVD rechtmatig wordt geacht. Dit betekent dat de diensten dienen te vermelden dat zij een te verwerven bulkdataset later niet in zijn geheel zonder meer relevant zullen verklaren. Indien een dienst dezelfde (of deels dezelfde) bulkdataset periodiek wil verwerven, verwacht de TIB aanvullende waarborgen in een verzoek die voorkomen dat op die manier dezelfde gegevens, de facto langer dan anderhalf jaar niet-onderzocht, bij de diensten aanwezig blijven. Nieuwe informatie kan vanzelfsprekend behouden blijven, maar bulkgegevens die al anderhalf jaar in het bezit van de dienst geweest zijn, mogen in principe niet

nogmaals verworven worden of dienen na hernieuwde verwerving meteen verwijderd te worden. Dit om te voorkomen dat een U-bochtconstructie ontstaat en in feite artikel 27 Wiv 2017 buiten werking wordt gesteld.

In het eerste half jaar van 2023 heeft de TIB verzoeken behandeld waarin het ging om een langlopende hackoperatie gericht op een non-target met als doel het periodiek verwerven van een bulkdataset. Er zijn door de TIB vragen gesteld over de wijze waarop de dienst voornemens is de verwerking van de gegevens uit de bulkdataset(s) te gaan uitvoeren. Uit de beantwoording volgde dat er geen algehele relevantiebeoordeling op de gegevens in de bulkdataset zou worden uitgevoerd. De TIB heeft dit antwoord zo begrepen dat de relevantiebeoordeling wordt uitgevoerd als een nieuwe wettelijke regeling van toepassing is. Dit heeft toch geleid tot een rechtmatigheidsoordeel. Immers, het toetsen van tijdige relevantiebeoordeling behoort niet tot de taak van de TIB. Die beoordeling is voorbehouden aan de CTIVD. Wel heeft de TIB aangegeven dat een beoordeling die op zijn vroegst over anderhalf jaar zal plaatsvinden in haar ogen niet voldoet aan het ‘zo spoedig mogelijk op relevantie beoordelen’ als beschreven in artikel 27, eerste lid, van de Wiv 2017.

Een ander verzoek is door de TIB eveneens rechtmatig beoordeeld. Bij die beslissing heeft de TIB de opmerking gemaakt dat zij de dienst zo begrepen heeft dat zowel de initieel verworven bulkdataset, als de tussentijds verworven set, na 18 maanden vernietigd zal worden indien er op dat moment geen overgangsrecht van toepassing is.

In het najaar van 2023 heeft de TIB ook een ander verzoek met betrekking tot bulkdatasets rechtmatig beoordeeld. Door de dienst is aangegeven dat de niet beoordeelde en de als niet-relevant aangemerkte delen van alle verworven bestanden na 18 maanden zullen worden verwijderd en vernietigd. In die beslissing is door de TIB benoemd dat de TIB het uitgangspunt hanteert dat de termijn voor relevantiebeoordeling begint te lopen op het moment dat een bestand wordt verworven.

Een ander verzoek is in 2023 door de TIB echter niet rechtmatig beoordeeld. Het ging om een strategische hackoperatie op een non-target. In het kader van deze hackoperatie heeft de minister aan de dienst toestemming verleend om bestanden van dit non-target periodiek te verwerven om te zien of een target gebruik maakt van dit non-target.

Uit de beschreven werkwijze volgt dat het mogelijk is dat (dezelfde) gegevens van personen die niet in de aandacht van de dienst staan, en dat ook nooit zullen staan, telkens opnieuw door de diensten worden verworven, bewaard en verwerkt. De gegevens die het stempel ‘niet-relevant’ hebben gekregen, worden ongeacht dat stempel kennelijk telkens opnieuw verworven. De TIB is tot een onrechtmatigheidsoordeel gekomen omdat de werkwijze niet verenigbaar is met de wettelijke systematiek van relevantiebeoordeling zoals bepaald in artikel 27 van de Wiv 2017 en de achterliggende gedachte van die bepaling.

Inmiddels heeft de regering een aanvullend wetsvoorstel op het wetsvoorstel voor de Tijdelijke wet ingediend⁶. Dit wetsvoorstel beoogt een andere systematiek, waarbij de diensten de mogelijkheid krijgen de bewaartermijn van nog niet op relevante beoordeelde bulkdatasets jaarlijks te verlengen.⁷ Vooruitlopend op de inwerkingtreding van dit wetsvoorstel hebben de ministers van BZK en Defensie en de CTIVD bestuurlijke afspraken gemaakt om de wettelijke termijn van anderhalf jaar niet langer te hanteren, maar alvast te handelen als ware de Tijdelijke wet al van toepassing is.⁸

⁶ De regeling is opgenomen in een nota van wijziging, waarmee het wetsvoorstel gewijzigd zou moeten worden. Zie hierover hoofdstuk 4 van dit jaarverslag.

⁷ Zo'n verzoek om toestemming zou door het diensthoofd aan de minister worden gedaan. In dat verzoek moet staan waarom de bulkdatasets voor een langere periode bewaard dient te worden en de CTIVD houdt hierop bindend toezicht.

⁸ Bestuurlijke afspraak tussen de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie en de CTIVD, zie *Kamerstukken II 2022-2023, 36 263, Nr. 36*

2.8 Strategische operaties

Een strategische hackoperatie betreft een operatie waarin de diensten de hackbevoegdheid willen inzetten ter verkrijging van een strategische positie in een netwerk. Ook in de voorgaande jaarverslagen is aan dit onderwerp aandacht besteed. Het gaat in dit soort hackoperaties om operaties waarbij het er in eerste instantie niet gaat om het verkrijgen van gegevens van targets, maar om een positie in te nemen die later van nut kan zijn in het onderzoek naar een target.

De wetgever heeft zich nooit uitgelaten over de vraag in hoeverre een dergelijke strategische hack past bij 'de goede taakuitvoering van de diensten'. De TIB heeft de wetgever bij herhaling opgeroepen zich meer in algemene zin uit te laten over de toelaatbaarheid van de inzet van de hackbevoegdheid voor uitsluitend strategische doeleinden en aan te geven wat daarvoor het kader is. De TIB toetst op dit moment dergelijke verzoeken binnen haar reguliere beoordelingskader.

In 2023 heeft de TIB net als in de voorgaande jaren meerdere verzoeken ter beoordeling voorgelegd gekregen, waarbij de diensten voornemens waren de hackbevoegdheid in te zetten op uitsluitend strategische gronden. Het gaat in die gevallen om operaties, die mogelijk een inbreuk maken op de privacy van personen die niet in aandacht staan van de diensten en dat ook nooit zullen staan. In 2023 is de TIB in de verzoeken die hier betrekking op hebben, tot zowel (een) rechtmatigheids-

“De inzet van de hackbevoegdheid op strategische gronden maakt mogelijk een inbreuk op de privacy van personen die niet in aandacht staan van de diensten en dat ook nooit zullen staan”

als onrechtmatigheidsoorde(e)l(en) gekomen. In deze paragraaf wordt een aantal van deze operaties kort beschreven.

De eerste operatie betreft een verzoek waarin toestemming is gevraagd om een non-target te hacken. Het doel van die hack was om in het interne netwerk van dit non-target een strategische positie te verwerven. Die positie kon in de toekomst gebruikt worden. De TIB heeft dit verzoek in 2022 niet rechtmatig beoordeeld omdat de technische risico's voor de integriteit van het systeem bij de operatie te groot waren. In 2023 heeft de TIB het nieuwe, aangepaste verzoek rechtmatig beoordeeld. De technische risico's waren inmiddels voldoende geadresseerd en de risico's waren daarmee aanvaardbaar en proportioneel. Daarbij heeft de TIB meegewogen het daadwerkelijk gebruiken van de strategische positie bij separaat verzoek zal worden voorgelegd.

De TIB heeft in 2023 ook een ander verzoek rechtmatig beoordeeld waarin het gaat om een langlopende hackoperatie gericht op een non-target. Ook deze operatie betreft een strategische operatie, omdat middels deze toestemming een positie wordt ingenomen waardoor het voor de dienst mogelijk is om op een later moment gericht onderzoek te doen naar een specifiek target.

De verlenging in 2023 van een in 2022 rechtmatig beoordeelde strategische hackoperatie is door de TIB niet rechtmatig beoordeeld. Dit betreft een hack op een non-target waarbij de dienst heimelijk en in bulk gegevens kon verwerven. Het onderzoek naar deze bulkgegevens bood de dienst de mogelijkheid om van nog ongekende targets gegevens te verkrijgen. In 2023 werd verzocht om een forse uitbreiding van de inzet van de hackbevoegdheid op dit non-target. Het verwerven van die gegevens zou verrijkt kunnen worden door een koppeling met andere gegevens die zouden worden verworven bij het non-target. Met name die uitbreiding zou zorgen voor een aanzienlijke toename van de inbreuk op de privacy van personen die geen onderwerp van onderzoek zijn van de dienst en dat ook nooit zullen worden. Gelet op die omstandigheid heeft de TIB de uitbreiding van de inbreuk niet langer evenredig geacht ten opzichte van het daarmee te behalen doel

van de operatie. De TIB heeft geoordeeld dat de verlenging, maar vooral de uitbreiding van de inzet van de hackbevoegdheid, niet langer proportioneel is en de toestemming bij het verzoek daarom niet rechtmatig is verleend.

2.9 IMSI-catcher

Een grondslag voor de inzet van een IMSI⁹-catcher kan worden gevonden in artikel 47, vierde lid van de Wiv 2017 waarin wordt bepaald dat de diensten bevoegd zijn tot het gebruik van een technisch hulpmiddel waarmee het nummer of het technisch kenmerk waarop zal worden ingezet wordt verkregen. De IMSI-catcher werkt als volgt. De IMSI-catcher doet zich voor als een basisstation voor mobiele telefonie waar mobiele telefoons in de buurt zich bij aanmelden. De mobiele telefoons laten bij het aanmelden kenmerken zoals IMSI- en IMEI-nummer achter, en worden vervolgens doorgestuurd naar een echte telefoonmast.

De diensten en de TIB hebben een verschillend standpunt met betrekking tot de juridische grondslag voor de inzet van de IMSI-catcher. In het gezamenlijke standpunt van de AIVD en de MIVD is – kort samengevat – uiteengezet dat artikel 40 van de Wiv 2017 grondslag kan bieden om tijdens het volgen/observeren een IMSI-catcher in te zetten, omdat de IMSI-catcher aangemerkt kan worden als een registratiemiddel. De dienst is van mening dat het diensthoofd bevoegd is deze bevoegdheid in te zetten. De TIB deelt dit standpunt niet en heeft overwogen dat artikel 40, eerste lid, van de Wiv 2017 een bevoegdheid geeft tot het observeren en in het kader daarvan het vastleggen van gegevens, al dan niet met behulp van registratiemiddelen. Naar het oordeel van de TIB kan een IMSI-catcher echter niet aangemerkt worden als technisch middel dat puur en alleen gegevens registreert en moet de inzet daarvan worden voorgelegd aan de TIB. Zoals ook in de Memorie van Toelichting in de toelichting op artikel 47 van de Wiv 2017 is opgenomen, gaat het bij een IMSI-catcher om actieve scanapparatuur. Hieruit volgt dat door de

⁹ International mobile subscriber identity-catcher.

“Het Hof van Justitie heeft geoordeeld dat het *realtime* verzamelen van telefoniegegevens een dusdanige beperking is van het recht op privacy dat een voorafgaande bindende rechtmatigheidstoets een vereiste is”

IMSI-catcher actief wordt ingegrepen in de afhandeling van mobiel telefonieverkeer. Het feit dat de huidige generatie IMSI-catchers geen inhoud afvangt doet hier naar het oordeel van de TIB niet aan af aan. Hierdoor zijn verzoeken waar dit punt speelt door de TIB meermalen als niet rechtmatig beoordeeld.

2.10 Stomme tap

Reeds op 6 oktober 2020 heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie uitspraak¹⁰ gedaan over het *realtime* verzamelen van gegevens over gebruikers van een telecommunicatiedienst en hun communicatieverkeer. In Nederland gebeurt dat op basis van artikel 55 van de Wiv 2017 (de stomme tap¹¹). Door het Hof van Justitie is in die uitspraak overwogen dat het *realtime* verzamelen van gegevens over gebruikers van een telecommunicatiedienst en hun communicatieverkeer door

¹⁰ Uitspraak Hof van Justitie van de Europese Unie d.d. 6 oktober 2020, ECLI:EU:C:2020-791, La Quadrature du net e.a.

¹¹ Een ‘stomme tap’ is een tap waarbij alleen gegevens worden verkregen (‘metadata’). Zo kan worden gezien met wie iemand belt en waar diegene op dat moment is. De inhoud van een gesprek wordt echter niet getapt.

overheden een dusdanige beperking is van het recht op privacy dat toestemming hiervoor onderworpen moet zijn aan een bindende rechtmatigheidstoets door een rechterlijke of anderszins onafhankelijke instantie. Die rechtmatigheidstoets moet plaatsvinden vóórdat de *realtime* verzameling van gegevens plaatsvindt of in spoedeisende gevallen binnen korte tijd nadat die verzameling is aangevangen.

Het *realtime* verzamelen van gegevens over gebruikers van een telecommunicatiedienst en hun communicatieverkeer wordt ‘stomme tap’ genoemd. In Nederland zijn de inlichtingen- en veiligheidsdiensten bevoegd tot het verzamelen van die gegevens, maar de toestemming voor de inzet van deze bevoegdheid werd gegeven door het diensthoofd en die toestemming was dus niet onderworpen aan een voorafgaande bindende rechtmatigheidstoets door de TIB. Dit zal veranderen op het moment dat de Tijdelijke wet in werking treedt. In afwachting daarvan is door de TIB en de minister een voorziening getroffen in de vorm van een convenant.¹² Dit convenant is op 29 september 2023 getekend door de minister van BZK, de minister van Defensie en de voorzitter van de TIB en is op 1 oktober 2023 in werking getreden. In dit convenant staan alle afspraken met betrekking tot de werkwijze. Het convenant biedt hiermee een tijdelijke voorziening in afwachting van een wettelijke grondslag.

Vanaf 1 oktober 2023 heeft de TIB enkele tientallen verzoeken met betrekking tot de inzet van deze bijzondere bevoegdheid ex artikel 55 Wiv 2017 van de diensten voorgelegd gekregen ter beoordeling. Dit aantal is meegeteld in het totaal aantal door de TIB beoordeelde verzoeken in 2023. Van die ‘stomme tap’ verzoeken is geen enkel verzoek door de TIB niet rechtmatig geoordeeld. Wel zijn er door de TIB in een aantal verzoeken vragen gesteld alvorens er een gedegen beslissing genomen kon worden. Daarnaast is het bij deze verzoeken ook enkele keren voorgekomen dat de TIB tot een rechtmatigheidsoordeel is gekomen maar daarbij wel een opmerking heeft gemaakt.

¹² Staatscourant van het Koninkrijk der Nederlanden: 2023,26548 ‘Convenant toetsing stomme tap’.

2.11 Internationale oplossing voor satellietinterceptie

Op korte termijn zal de uitrol van 5G in Nederland verder vorm krijgen. Dit zou een probleem kunnen opleveren bij de interceptie van specifieke satellietcommunicatie. De diensten zijn op zoek gegaan naar een internationale oplossing om ook in de toekomst deze satellietcommunicatie te kunnen blijven intercepteren. Verplaatsing van een deel van de huidige interceptielocatie zou echter geen gevolgen moeten hebben voor de van toepassing zijnde waarborgen zoals genoemd in de Wiv 2017. Daarom zijn de diensten, departementen, CTIVD en TIB in 2023 in gesprek gegaan over het toepassen van het wettelijk kader. Naar verwachting zullen deze gesprekken in het eerste half jaar van 2024 kunnen worden afgerond en zal het kader voor toetsing en toezicht kunnen worden vastgesteld en gepubliceerd.

2.12 Bijzonder geval

Artikel 30, tweede en derde lid, van de Wiv 2017 bepaalt dat in de gevallen waar het gaat om de uitoefening van een bijzondere bevoegdheid jegens een journalist of advocaat, dat slechts is toegestaan indien de rechtbank Den Haag daarvoor toestemming heeft verleend.

De TIB heeft in een geval geoordeeld dat het verlengingsverzoek op een persoon onder meer betrekking had op de (uitwerking van) vertrouwelijke communicatie van een advocaat en dat als niet rechtmatig beoordeeld. Het verzoek betrof de inzet van de tapbevoegdheid op telefoons, waarbij sprake was van de uitwerking van diverse gesprekken tussen een advocaat en een persoon, niet zijnde de cliënt van de advocaat. De tapbevoegdheid was zoals hiervoor reeds aangegeven in een eerder verzoek toegekend op de persoon en niet op de advocaat. De TIB heeft in dat kader vragen gesteld aan de dienst over de toepassing van art. 27, tweede lid, van de Wiv 2017 en over de uitwerking van die betreffende gesprekken. Door de dienst werd artikel 27, tweede lid, Wiv 2017 als niet van toepassing gezien op de gesprekken tussen die persoon en de advocaat, omdat die persoon niet de cliënt betrof van die

advocaat. Om die reden is door de dienst ook geen toestemming verzocht aan de rechtbank Den Haag voor de verwerking van die betreffende gesprekken.

De TIB heeft het standpunt van de dienst niet gevolgd en overwoog daartoe het volgende.

Uit de wet, de Memorie van Toelichting en het CTIVD rapport nr. 52 blijkt dat de reikwijdte van artikel 27 zich niet beperkt tot de situatie dat de bijzondere bevoegdheid wordt ingezet jegens de cliënt van de advocaat. Daarom kan naar het oordeel van de TIB ook de inzet van bijzondere bevoegdheden gericht op andere personen dan de cliënt van de advocaat vallen onder artikel 27, tweede lid, Wiv 2017 en is dit afhankelijk van de inhoud van de betreffende communicatie.

Omdat uit de beschreven opbrengst is gebleken dat de advocaat tegen die persoon onder andere inhoudelijke mededelingen heeft gedaan over de gesprekken met de cliënt, heeft de TIB geoordeeld dat de onderschepte communicatie tussen die persoon en de advocaat vertrouwelijke communicatie betrof die onder de bescherming van het verschoningsrecht valt. Voor de verdere verwerking van die gesprekken is toestemming nodig van de rechtbank Den Haag. Daarnaast was ook niet expliciet in het verzoek vermeld hoe er in de toekomst zal worden omgegaan met de (uitwerking van die) communicatie terwijl het redelijkerwijs voorzienbaar is dat die persoon tijdens de verzochte verlengingsperiode wederom contact zou hebben met die advocaat. De TIB heeft geoordeeld dat de minister niet rechtmatig toestemming heeft verleend voor de verlenging van de inzet van de tapbevoegdheid.

Over deze beslissing is de CTIVD door de TIB geïnformeerd. Tussen de TIB en de CTIVD heeft er vervolgens overleg plaatsgevonden waarin is gesproken over deze beslissing. In dit overleg heeft de CTIVD haar standpunt kenbaar gemaakt ten aanzien van de strekking en reikwijdte van artikel 27, tweede lid, Wiv 2017. Ook de CTIVD is van mening dat bij de beoordeling of een gesprek al dan niet valt onder het verschoningsrecht niet alleen gekeken moet worden naar de formele status van de

gesprekspartners, maar ook naar de inhoud van de betreffende communicatie. Dit betekent dat een gesprek tussen een advocaat en een ander persoon dan zijn cliënt nog altijd onder het verschoningsrecht kan vallen als dit vertrouwelijke communicatie betreft.

3. De toetsing door TIB in cijfers

In 2023 is sprake van een forse stijging van het aantal beoordeelde verzoeken ten opzichte van 2022. Opvallend is dat ook het percentage onrechtmatigheidsoordelen in 2023 verhoudingsgewijs is gestegen. In dit hoofdstuk is eerst een algemeen beeld geschetst van alle verzoeken die in 2023 door de TIB getoetst zijn. Vervolgens komen in de paragraaf daarna de onrechtmatigheidsoordelen en de redenen die tot de onrechtmatigheid hebben geleid uitgebreid aan de orde. Daarna wordt ingezoomd op de spoed- en voorrangsverzoeken en de verzoeken die zijn ingetrokken.

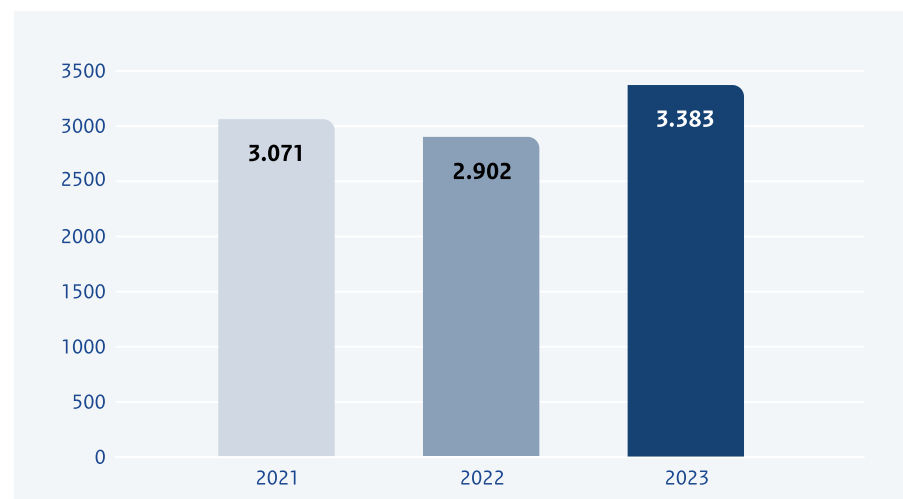
3.1 Algemeen beeld bij de verzoeken

De TIB heeft in 2023 van beide diensten in totaal 3.383 verzoeken beoordeeld. Dat is een forse stijging ten opzichte van vorig jaar, namelijk een stijging van 16,6%. Dit is opvallend omdat in 2022 juist een daling van 5,8% had plaatsgevonden van het aantal verzoeken.

Tabel 1: beoordeling van de verzoeken

Cijfers 2022 en 2021	2021	2022	2023
Aantal getoetste verzoeken totaal	3.071	2.902	3.383
Aantal verzoeken waarin een vraag is gesteld	383	366	371
Aantal onrechtmatigheidsoordelen	119	67	148
Aantal rechtmatigheidsoordelen	2.952	2.835	3.235
Aantal intrekkingen	18	14	12
Aantal spoedprocedures	111	129	193

Figuur 1: aantal beoordeelde verzoeken per kalenderjaar

In dit verslagjaar heeft de AIVD 22% meer verzoeken voorgelegd en de MIVD 5% minder.

In totaal zijn er 3.383 verzoeken door de TIB beoordeeld in 2023. Daarvan zijn 148 verzoeken door de TIB als niet rechtmatig beoordeeld. Zowel bij de AIVD als bij de MIVD is sprake van een stijging van het percentage onrechtmatigheidsoordelen.

In bovenstaand figuur is goed zichtbaar dat er in 2023 een forse stijging van het aantal door de TIB beoordeelde verzoeken heeft plaatsgevonden ten opzichte van

de twee jaar daaraan voorafgaand. Het gaat om het hoogste aantal beoordeelde verzoeken sinds de start van de TIB in 2018.

3.1.1 Verzoeken waarbij een vraag is gesteld

Soms moet de TIB vragen stellen omdat er onduidelijkheden zijn die een gedegen beslissing in de weg staan. Het aantal verzoeken waarin de TIB een vraag heeft gesteld is in 2023 in absoluut aantal bijna gelijk gebleven ten opzichte van het jaar daarvoor, maar relatief gezien dus licht gedaald. Aan de AIVD zijn dit jaar iets minder vragen gesteld dan in het vorig jaar, aan de MIVD iets meer.

3.1.2 Verzoeken waarbij een opmerking is gemaakt

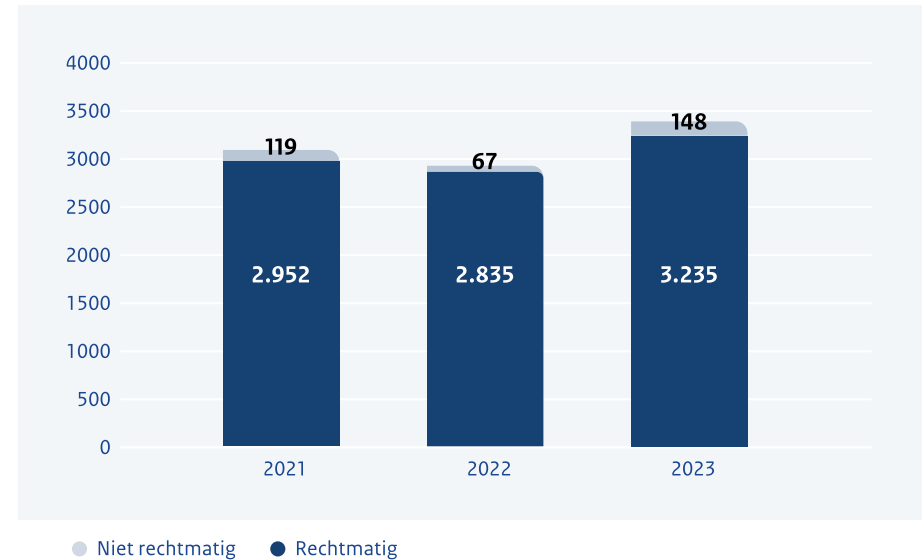
De TIB maakt in een aantal gevallen een opmerking bij een rechtmatigheidsoordeel. Het aantal opmerkingen in 2023 komt nagenoeg overeen met het aantal van het vorig jaar en is dus ook relatief gezien licht gedaald. In het jaarverslag 2022 is voor de eerste keer gekeken naar het aantal rechtmatigheidsoordelen waarbij door de TIB een opmerking is gemaakt, er kan geen vergelijking worden gemaakt met 2021.

3.2 Ontwikkeling van onrechtmatigheidsoordelen

In 2023 zijn in totaal 148 verzoeken niet rechtmatig beoordeeld door de TIB. In een vergelijking met de twee vorige jaren is te zien dat het relatieve aandeel onrechtmatigheidsoordelen schommelt, maar steeds laag blijft in verhouding tot het totaal aantal getoetste verzoeken.

In 2021 betrof het aantal onrechtmatigheidsoordelen 3,9 % van de verzoeken en in 2022 ging het om 2,3%. In 2023 is het aantal onrechtmatigheidsoordelen toegenomen, dit kalenderjaar is 4,4% van de verzoeken als niet rechtmatig beoordeeld.

Figuur 2: aantal rechtmatigheids- en onrechtmatigheidsoordelen per kalenderjaar

Bij de AIVD is het aantal onrechtmatigheidsoordelen dit verslagjaar bijna verdubbeld tot 4%. In 2022 was dit 2,1% van de verzoeken. Dit percentage betrof in 2021 3,3%.

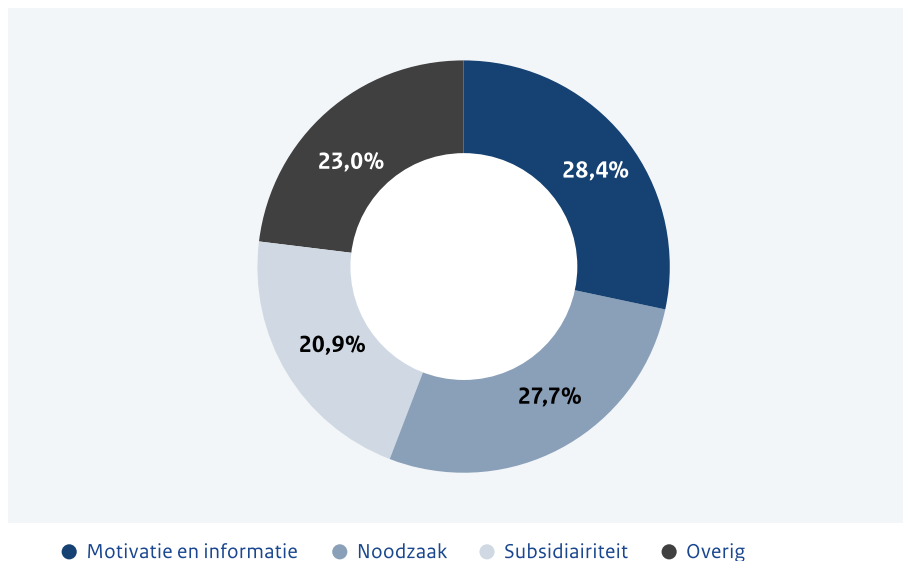
Bij de MIVD is het aantal onrechtmatigheidsoordelen zelfs meer dan verdubbeld en gestegen tot 6,3% terwijl dit percentage in 2022 3% betrof. In 2021 was dit percentage bij de MIVD 7,1%.

3.3 Redenen van onrechtmatigheid

In 2023 zijn 148 verzoeken om verschillende redenen niet rechtmatig beoordeeld.

De voornaamste reden voor een onrechtmatigheidsoordeel is gelegen in gebreken in de motivering van een verzoek. In die gevallen achtte de TIB zich onvoldoende of onvolledig geïnformeerd om een gedegen beslissing te nemen. Daarna komt het ontbreken van een noodzaak om de bevoegdheid uit te oefenen (noodzaakvereiste) als zelfstandige grond voor een onrechtmatigheidsoordeel het meeste voor. Die grond wordt gevolgd door het ontbreken van een reden waarom niet met de uitoefening van een minder ingrijpende bevoegdheid kan worden volstaan (subsidiariteitsvereiste). Anders dan in voorgaande jaren wordt vaker wel

Figuur 3: verhoudingen redenen van een onrechtmatigheidsoordeel

voldoende invulling gegeven aan de reden waarom de uitoefening van de betreffende bevoegdheid evenredig is (proportionaliteitsvereiste) en dit is dan ook steeds minder vaak een reden voor onrechtmatigheid. Een verklaring hiervoor is niet direct te geven.

3.4 Opnieuw ingediende verzoeken na een onrechtmatigheidsoordeel

Indien een verzoek voor de inzet van een bijzondere bevoegdheid door de TIB niet rechtmatig wordt beoordeeld, kan de betreffende dienst ervoor kiezen een nieuw en aangepast verzoek ter beoordeling in te dienen bij de TIB. De AIVD heeft in bijna de helft van die onrechtmatigheidsoordelen een aangepast en nieuw verzoek ingediend. Voor de MIVD betreft dit iets meer dan de helft van die gevallen. Bij beide diensten is een daling zichtbaar ten opzichte van het vorig jaar. Dat betekent dus dat beide diensten in 2023 minder vaak een nieuw en aangepast verzoek hebben ingediend bij de TIB.

De helft van de nieuwe en aangepaste verzoeken wordt (uiteindelijk) alsnog door de TIB rechtmatig bevonden. Dat is iets minder dan in vorige jaren. De andere helft wordt opnieuw niet rechtmatig beoordeeld.

Een derde deel van de ook in tweede instantie als niet rechtmatig beoordeelde verzoeken, wordt een derde keer voorgelegd. Iets minder dan de helft van deze voor een derde keer voorgelegde verzoeken wordt rechtmatig beoordeeld. Het resterende deel wordt niet opnieuw voorgelegd.

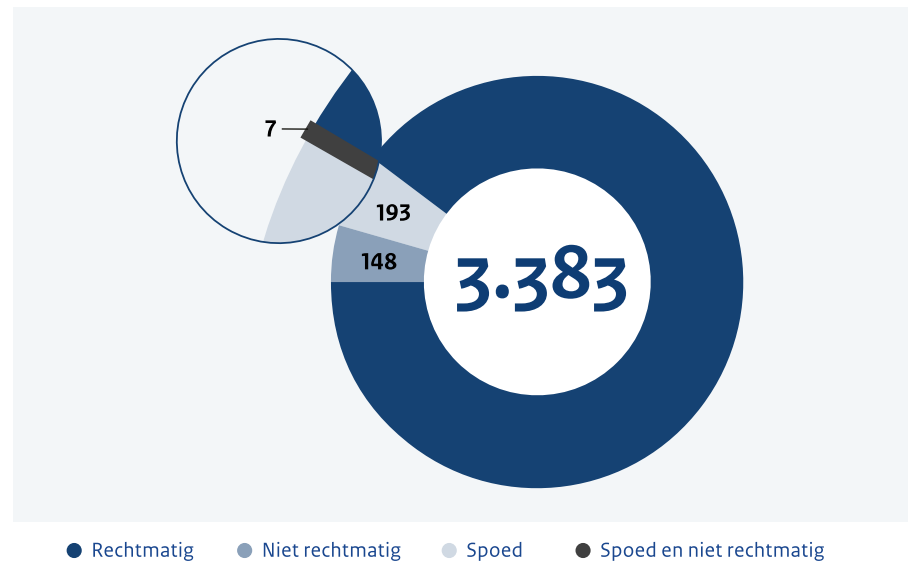
3.5 Spoedprocedure

Het aantal spoedprocedures is de laatste jaren toegenomen. In 2023 is in totaal 193 keer de spoedprocedure ingeroepen.

In 2022 is dat in 129 gevallen gebeurd en in 2021 in 111 gevallen. Een verklaring voor een deel van de toename in 2023 is gelegen in het feit dat de AIVD in een onderzoek, waar verschillende operaties onder vallen, 24 keer, voor meerdere verschillende bevoegdheden, heeft verzocht om de spoedprocedure toe te passen.

In 2023 is de TIB zeven keer tot de beslissing gekomen dat de spoedprocedure niet rechtmatig is ingeroepen. Het is, net als 2022, niet voorgekomen dat de TIB heeft

Figuur 4: aantal rechtmatigheids-, onrechtmatigheidsoordelen en spoedoordelen

geoordeeld dat de verzamelde gegevens alleen om die reden terstond vernietigd moesten worden.

In een geval heeft de TIB geoordeeld dat de spoedprocedure ten onrechte was ingeroepen en is ook de inzet als niet rechtmatig beoordeeld. De consequentie hiervan was dat de gegevens die met de uitoefening van die bevoegdheid zijn verzameld terstond van rechtswege moesten worden vernietigd.

3.6 Voorrangsverzoeken

In dit verslagjaar is in ruim 400 verzoeken aan de TIB verzocht om dat betreffende verzoek met voorrang te behandelen. Alle 400 voorrangsverzoeken zijn afkomstig van de AIVD. Het is dit jaar de eerste keer dat deze verzoeken bij de TIB apart zijn geregistreerd en er kan dan ook geen vergelijking worden gemaakt met voorgaande jaren. De indruk bestaat echter wel dat er niet eerder voor zoveel verzoeken voorrang is gevraagd. Aanvankelijk werd voorrang alleen verzocht voor operaties waarbij zich op korte termijn een operationele kans voordeed. Dit verslagjaar lijkt het erop dat er steeds vaker voorrang wordt verzocht voor de behandeling van verzoeken omdat de toestemmingsperiode voor dat eerdere verzoek (bijna) verlopen is en dat niet tijdig binnen de diensten is gesignaleerd.

3.7 Ingetrokken verzoeken

In 2023 is het 12 keer voorgekomen dat de verleende toestemming van een verzoek van de diensten door de minister werd ingetrokken nadat het verzoek bij de TIB was voorgelegd ter beoordeling. Door de jaren heen worden steeds minder vaak verzoeken ingetrokken nadat ze reeds bij de TIB zijn ingediend.

4. Tijdelijke wet en overige ontwikkelingen

Op 8 december 2022 is door de ministers van BZK en Defensie een wetsvoorstel ingediend bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal: ‘de Tijdelijke wet onderzoeken AIVD en MIVD naar landen met een offensief cyberprogramma, bulkdatasets en overige voorzieningen’, ofwel de Tijdelijke wet. Gelijktijdig met het indienen van deze wet is een nota van wijziging (hierna: de Nota) aangekondigd. De Nota vult het wetsvoorstel aan met twee regelingen: een voorafgaande, bindende toets van de TIB op inzet van de zogenaamde ‘stomme tap’ en een uitbreiding van de wettelijke regeling over bulkdatasets en het buiten toepassing verklaren van de relevantiebepaling van artikel 27 Wiv 2017.

4.1 De Tijdelijke wet

Met de Tijdelijke wet ontstaat er een nieuw regime van onderzoek door de diensten naar landen met een offensief cyberprogramma. Een offensief cyberprogramma is er onder meer op gericht om langs de digitale weg op heimelijke wijze de beschikking te verkrijgen over vertrouwelijke informatie, economische en technologische kennis of andere informatie van burgers of organisaties waarmee deze landen hun voordeel doen.

De bevoegdheden van de diensten worden door de Tijdelijke wet (fors) uitgebreid. Het toezicht verschuift voor enkele bevoegdheden bijvoorbeeld van structureel bindend toezicht door de TIB voorafgaand aan de inzet van de bevoegdheid, naar de mogelijkheid van bindend toezicht achteraf door de CTIVD. Daarnaast wordt voor de diensten een mogelijkheid gecreëerd om beroep in te stellen bij de Raad van State tegen een oordeel van de TIB en de CTIVD.

“Met de Tijdelijke wet ontstaat er een nieuw regime van onderzoek door de diensten naar landen met een offensief cyberprogramma”

De TIB heeft op meerdere momenten aan de ministers en het parlement haar visie op de Tijdelijke wet kenbaar gemaakt. Dat is gebeurd in een brief aan de minister van BZK en de minister van Defensie d.d. 14 april 2022 ([kenmerk BWP3221331](#)), de reactie van de TIB d.d. 11 januari 2023 tijdens de internetconsultatie ([kenmerk brief NWP8221357](#)) en tijdens de technische briefing aan de Tweede Kamer op 30 maart 2023. Bij gelegenheid van de technische briefing aan de Eerste Kamer op 21 november 2023 heeft de voorzitter van de TIB inzichtelijk gemaakt waarin het toezicht onder de Tijdelijke wet verschilt met de Wiv 2017. Zie tabel 2.

Tabel 2: Wiv 2017 versus Tijdelijke wet

WIV 2017	Wijziging in Tijdelijke wet
Inzet op alle targets, non-targets, derden Individen, inlichtingendiensten, krijgsmacht, maar ook bredere context: bedrijven of instellingen of meer diffuse proxy-organisaties	Idem t.a.v. landen met een offensief cyberprogramma
Bindende toets: TIB vooraf	Bindende toets: TIB vooraf deels
Bindend toezicht: afd. klachten CTIVD achteraf	Bindend toezicht: CTIVD kan tijdens en achteraf afd. klachten CTIVD achteraf
Geen beroepsmogelijkheid	Beroep bij Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State
Verkennen gegevensstromen kabel gericht en ter verificatie	Verkennen gegevensstromen kabel ongericht en ter verkenning
Kabelinterceptie onderzoeksopdrachtgericht (productie)	Kabelinterceptie onderzoeksopdrachtgericht (productie)
Proportionaliteitstoets	Proportionaliteitstoets nader in te vullen
Bijschrijfmogelijkheid alleen voor exclusief bij het target in gebruik zijnde servers, (thuis) routers, telefoons, laptops etc.	Bijschrijfmogelijkheid voor alle in gebruik zijnde servers, (thuis)routers, telefoons, laptops etc, dus ook van non-targets
Streamingdiensten en NL-NL verkeer in beginsel zo snel mogelijk vernietigd	Streamingdiensten en NL-NL verkeer mag worden bewaard

WIV 2017	Wijziging in Tijdelijke wet
Beoordelingstermijn t.a.v. data verkregen met hacken: zo snel mogelijk maximaal 1,5 jaar bewaartermijn	Beoordelingstermijn met hacken verkregen data: niet zo snel mogelijk geen maximale bewaartermijn
Niet delen met buitenland (GA) van snapshot gegevens	Delen met buitenland (GA) van snapshot gegevens
Beschrijving technische risico's bij inzet hackbevoegdheid	Geen beschrijving technische risico's bij inzet hackbevoegdheid cf. art 45 lid 4
Toestemming 'stomme tap' door de hoofden van de diensten	Toestemming 'stomme tap' door TIB (en sinds 01-10-23 o.b.v. convenant)

In de commissievergadering in de Eerste Kamer van 21 november 2023 heeft de heer Nicolaï (Partij voor de Dieren) gevraagd of de TIB kan verduidelijken naar welke meningsverschillen tussen de toezichthouders en de diensten door de Raad van State in haar advies bij de Tijdelijke wet wordt verwezen en of er verwachtingen zijn over geschillen die ook na de inwerkingtreding van de Tijdelijke wet zullen (blijven) bestaan.

De TIB heeft de Eerste Kamer op 7 december 2023 met een brief ([kenmerk BWP2231316](#)) nader geïnformeerd. In deze brief is onder andere opnieuw aandacht besteed aan de mogelijke toekomstige geschillen. Mede naar aanleiding van deze brief hebben verschillende fracties vragen gesteld. Op deze vragen is door de minister van BZK gereageerd in de Nota n.a.v. verslag Eerste Kamer Tijdelijke wet op 19 januari 2024. Hierna zijn nieuwe vragen gesteld. Ten tijde van het schrijven van dit verslag is de behandeling in de Eerste Kamer van dit wetsvoorstel afgerond.

4.2 Introductie van de beroepsprocedure

De Tijdelijke wet creëert in artikel 13 de mogelijkheid van beroep bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (hierna: de Afdeling) tegen sommige bindende oordelen van de TIB en de CTIVD. Het artikel bevat voornamelijk procedurele voorschriften en termijnen voor het indienen van een beroepsschrift en een verweerschrift. In de beroepsprocedure kunnen verschillende onderwerpen aan de orde komen, bijvoorbeeld het gerichtheids criterium bij kabelinterceptie of het bijschrijven bij niet-exclusieve actorinfrastructuur. Het is evenwel niet uitgesloten dat er meer onderwerpen zich zullen aandienen.

De Afdeling toetst het oordeel van de TIB. In feite vindt hier dus een ‘indirecte’ toetsing plaats. De TIB toetst immers de door de betrokken minister gegeven toestemming, zulks op basis van een aanvraag van de betreffende dienst. In deze ‘gelaagde’ rechtmatigheidsbeoordeling mag er blijkens de wetsgeschiedenis vanuit worden gegaan dat de Afdeling de beslissingen van de TIB en CTIVD met een zekere mate van terughoudendheid zal toetsen.

“De aangekondigde bredere herziening van de Wiv 2017 verdient het om adequaat en gestructureerd te worden uitgedacht”

De beroepsmogelijkheid bij de rechter ten aanzien van een beslissing van de toezichthouder is een figuur die in het reguliere Nederlandse bestuursrecht vaker voorkomt. Internationaal gezien blijft het echter bijzonder dat door alleen de getoetste partij een beroepsprocedure bij de rechter kan worden gevoerd tegen de onafhankelijke partij die de verzoeken om inzet van bevoegdheden door de inlichtingen- en veiligheidsdiensten voorafgaand bindend toetst. De TIB bestaat

immers juist om deze reden uit twee leden met tenminste zes jaar ervaring als rechter. Daarnaast voert de TIB onafhankelijk en effectief toezicht zoals vereist door het EHRM en het Hof van Justitie van de Europese Unie.

4.3 Voorbereiding TIB op de Tijdelijke wet

In het voorjaar van 2023 is de TIB begonnen met het in kaart brengen van de mogelijke gevolgen van de Tijdelijke wet en het op onderdelen voorbereiden van de aanpassing van de werkwijze van de TIB. Deze voorbereiding bestond onder andere uit het laten opstellen van een onafhankelijk advies door een extern juridisch kantoor met het oog op de mogelijke procedures bij de Afdeling. De Tijdelijke wet voorziet in de mogelijkheid voor de TIB en de CTIVD om relevante informatie uit te wisselen. Dat is een belangrijke stap vooruit.

De mogelijke ingangsdatum van de Tijdelijke wet is op dit moment niet bekend. Verwacht wordt dat de Afdeling een nadere uitwerking van de beroepsprocedure in een zogenaamd procesreglement zal vaststellen zodra de Tijdelijke wet van kracht is. Als dat procesreglement bekend is kan de TIB haar werkwijze op dit punt definitief vast stellen.

De Tijdelijke wet geeft op een aantal vlakken veranderingen in aanloop naar de aangekondigde bredere herziening van de Wiv 2017. Deze herziening verdient het om adequaat en gestructureerd te worden uitgedacht. Hierbij komt niet alleen aandacht voor alle relevante ontwikkelingen in het werk van de diensten, maar ook voor de technologische en juridische ontwikkelingen.

5. Vooruitblik

Als onderdeel van dit jaarverslag wil de TIB ook kort vooruitblikken. Immers, de komende jaren zal er zowel voor de TIB zelf, maar ook op het gebied van samenwerking met de CTIVD en met het oog op de technologische ontwikkelingen het een en ander veranderen. Daarbij zijn ook de geopolitieke ontwikkelingen van belang.

5.1 De TIB als organisatie

De TIB bestaat sinds 2018 en is sindsdien gegroeid naar 16 personen (leden, plaatsvervangend leden en staf). De TIB zal zich komende tijd steeds moeten blijven ontwikkelen in de permanent veranderende omgeving waar zij werkt. Daarom wordt onder meer een nieuw kennissysteem geïmplementeerd.

De werkomgeving van de TIB kenmerkt zich door de dagelijkse omgang met grote aantallen staatsgeheimen en een hoge werkdruk. De mogelijkheid om thuis te kunnen werken ontbreekt voor leden en medewerkers van de TIB in verband met de daaraan verbonden risico's. Vanzelfsprekend kan met derden niet gesproken worden over de inhoud van de aan de TIB voorgelegde verzoeken en de daarop volgende beslissingen van de TIB. Vanwege de aard van de werkzaamheden worden hoge eisen gesteld aan de kwaliteit van de medewerkers en flexibiliteit van de organisatie. Daarom besteedt de TIB veel aandacht aan individuele ontwikkeling en aan de onderlinge samenwerking in teamverband.

Nu, na ruim vijf jaar, en gegeven de noodzakelijke groei van de organisatie, wordt net als vorig jaar ook in 2024 prioriteit gegeven aan het verder professionaliseren van de interne organisatie. Zo beschikt de TIB sinds 2023 over een organisatie- en

formatieplan (O&F), waarin de taken en werkzaamheden zijn benoemd. In het verlengde van dat O&F-plan wordt in 2024 verder gewerkt aan het opstellen van een structureel opleidingsplan en permanente teamontwikkeling. Ook werkt de TIB in 2024 met een jaarplan dat richting geeft aan de doelen en producten van de organisatie.

Daarnaast wordt in 2024 de website geactualiseerd en wordt voor het eerst ook een publieksfolder over de TIB uitgebracht. Het communicatiebeleid van de TIB worden geactualiseerd.

In de loop van 2024 wordt een besluit verwacht over de verhuizing van het ministerie van Algemene Zaken van het Binnenhof naar de Bezuidenhoutseweg in Den Haag. Omdat Algemene Zaken 'huisbaas' is van de TIB heeft deze verhuizing ook als gevolg dat de TIB meeverhuist. Met oog op continuïteit van de dienstverlening blijft de TIB de tijdens de verbouwing en verhuizing 'gewoon' aan het werk. De TIB bereidt zich daarop voor.

Organisatorische wendbaarheid is niet alleen nodig om de constante stroom van verzoeken die wekelijks aan de TIB worden voorgelegd van advies te voorzien en daarover te oordelen. In 2024 zal naar verwachting het Reglement van orde van de TIB worden herzien. Het intern en extern toetsingskader dat geldt voor het toetsen van de jaarlijkse stroom verzoeken wordt nader uitgewerkt.

5.2 Toetsing en toezicht in de toekomst

In de aangekondigde herziening van de Wiv 2017 zal moeten worden gezien hoe de verdere integratie van toetsing en toezicht verder vorm kan worden gegeven. Al eerder hebben de TIB en de CTIVD in de reactie op de Hoofdlijnennotitie¹³ aangegeven dat zij de voorkeur hebben voor het introduceren van een toezichthouder die ‘end-to-end’ toezicht houdt. Als voorlopige werknaam is daarvoor de ‘Autoriteit Nationale Veiligheid’ gekozen. De gezamenlijke verkenning en uitwerking daarvan is in 2023 opgestart en zal in 2024 en daarna een vervolg krijgen. Op de langere termijn zal hierdoor de mogelijkheid bestaan om de ex ante toets en ex post toezicht effectief op elkaar af te stemmen en een normatief kader voor de hele keten op te stellen.

Samen met de CTIVD doet de TIB in 2024 wat kan en moet. Waar nodig en noodzakelijk, bijvoorbeeld als het gaat om technische ontwikkelingen en cyber, wordt informatie-uitwisseling met de beide diensten en de CTIVD georganiseerd.

De komende jaren vragen ook de technologische ontwikkelingen, zoals artificiële intelligentie, zaken als gezichtsherkenning, quantumcomputing en deep fakes de aandacht van de TIB. Deze ontwikkelingen gaan naar de inschatting van de TIB sneller dan de herziening van de wet. Het herijken van het (techniekonafhankelijk) normatief kader voor de hele keten biedt hierdoor de mogelijkheid om meer proactief op technische ontwikkelingen te kunnen anticiperen. Uitgangspunt daarbij blijft dat de balans tussen enerzijds de bescherming van grondrechten en anderzijds de inbreuk daarop effectief gewaarborgd blijft, nu en in de toekomst.

Ook geopolitieke ontwikkelingen en daarmee gepaard gaande spanningen in de wereld zullen naar verwachting ook komende jaren hoog op de agenda blijven van de diensten, en daarmee ook van de TIB. Voorbeelden daarvan zijn de conflicten in Oekraïne en het Midden Oosten. Diensten en toezichthouders onderhouden mede daardoor steeds vaker en intensiever contacten met buitenlandse zusterorganisaties. Dat vraagt ook om heldere en toetsbare spelregels voor het uitwisselen van informatie en data met die buitenlandse zusterorganisaties.

De TIB gaat de komende jaren daarom verder met het onderhouden en uitbreiden van de contacten met buitenlandse toezichthouders, binnen en buiten de EU. Dat doet de TIB door deelname aan internationale congressen. Deze contacten geven ook inzicht in de verschillende vormen van toetsing en toezicht in andere landen. De ervaring tot nu toe daarbij is dat de keuzes zoals die in Nederland zijn gemaakt een ‘best practice’ vormen voor meerdere landen.

“De balans tussen bescherming van grondrechten en inbreuk op grondrechten vraagt om een sterke toezichthouder: een Autoriteit Nationale Veiligheid.”

¹³ Hoofdlijnennotitie wijziging Wiv 2017 d.d. 1 september 2023, kenmerk 2023-0000547038.

